

СУЧАСНА УКРАЇНСЬКА ЕКОНОМІЧНА ТЕРМІНОСИСТЕМА ЯК КОМПОНЕНТ НАУКОВОЇ КАРТИНИ СВІТУ

Досліджено одну з найактуальніших і найскладніших проблем українського мовознавства — формування економічної термінології на національній основі, проаналізовано типи лексичного запозичення, досліджено загальні риси, що визначають суть терміна; зосереджено увагу на термінах-стандартах. З'ясовано загальні та специфічні особливості термінологічної номінації економічних понять, що сприятиме уніфікації, стандартизації та кодифікації цієї термінології; досліджено проблему асиміляції іншомовних елементів. Наголошено, що стандартизація термінологічних систем на національному та міжнародному рівнях є необхідною й актуальною, оскільки вона спрямована на вибір термінологічного стандарту та затвердження його як обов'язкового варіанта. З'ясовано особливості термінологічного номінування економічних понять, проаналізовано історію української економічної термінології від часів Київської Русі, акцентовано на питаннях засвоєння та передавання чужомовних компонентів, визначено типи лексичної інтерференції, виокремлено спільні характеристики, які визначають суть терміна як лексичної одиниці спеціального, обмеженого функціонування; визначено позамовні та внутрішньомовні причини запозичень; схарактеризовано терміни з повним структурним збігом та терміни з частковою заміною компонентів, оформлені словотвірними засобами мови-реципієнта. Наголошено, що важливим аспектом класифікації термінологічних одиниць економічної сфери є їхні словотвірні особливості.

***Ключові слова:** лексична інтерференція, міжнародний термін, науковий стиль, метафоризація, мовна картина світу, стандартизація, транслітерація, транспозиція, трансфонація, жаргон, бізнес-сленг.*

Актуальність дослідження полягає в тому, щоб з'ясувати спільне й відмінне в способах термінологічного номінування економічних понять, що, серед іншого, забезпечить успішну уніфікацію, стандартизацію та кодифікацію цієї термінології, допоможе спрогнозувати тенденції її подальшого розвитку, а також дослідити проблему передавання й засвоєння іншомовних елементів, позаяк новітні запозичення не завжди відповідають фонетичним законам та орфографічним правилам мов-отримувачів. Тенденція до скоординованості власної термінології з термінологіями найбільш розвинутих країн світу в глобалізаційному середовищі є актуальною. Терміносистема сучасної української мови є потужною базою, на основі якої формуються, функціонують усі сфери науково-професійної діяльності. Унормування економічної термінології, визначення її ролі у формуванні мовно-професійної компетентності фахівців будь-

якої галузі знань належить сьогодні до кола провідних мовознавчих проблем.

Метою цього дослідження є спроба виявити позамовні та внутрішньомовні причини запозичень; дослідити спільні характеристики, які визначають суть будь-якого терміна як лексичної одиниці спеціального, обмеженого функціонування; з'ясувати типи лексичної інтерференції; проаналізувати терміни з частковою заміною компонентів, оформлені словотвірними засобами мови-реципієнта та терміни з повним структурним збігом. Завдання полягає в тому, щоб виробити терміни-еталони, терміни-зразки; стандартизувати термінологічну систему на національних та інтернаціональному рівнях. Об'єктом дослідження є економічна терміносистема сучасної української мови.

Наукова картина світу як особлива форма систематизації знань та науковий стиль як функціональний різновид літературної мови. Сукупність наукових знань, релігійних уявлень, естетичних, художніх та моральних цінностей певного соціуму, що проживає на певній території в конкретну історичну епоху, — так визначають картину світу сучасні учені (Середницька, 2016, с. 70). Думка про існування особливого мовного світогляду була сформульована видатним німецьким ученим В. Гумбольдтом ще на початку XIX ст. Він уважав, що людина стає людиною тільки через мову, у якій діють її творчі першосили, її глибинні можливості, а отже, мова — це єдина духовна енергія народу. Мовна картина світу — це знання в мові та знання про мову, тобто мовні знання світу та знання про структуру мови. Мовну картину світу визначають як систему понять, характерну для певної мови, за допомогою якої мовці класифікують, інтерпретують навколишній світ; систему уявлень певного народу, яка є поняттєво усталеною, закріпленою в системі мови, у її граматичних та лексичних особливостях, і яка реалізує себе на письмі та в усній мові в кожній мові по-різному (Середницька, 2016, с. 69). Наукова картина світу — це цілісний образ реальної дійсності, основою якого є система знань, набутих під час вивчення наук про природу, суспільство, мислення.

Традиційно в науковому стилі вирізняють чотири підвиди: суто науковий, науково-популярний, навчально-науковий і науково-діловий (Українська мова, 2004, с. 403). Останнім часом досить поширеними стали такі підвиди, як науково-інформативний і науково-довідковий. За своїм призначенням і сферою використання кожен із цих підвидів наукового стилю переважає в тому чи тому жанрі (Козловська, Товстенко, 2009, с. 35): 1) суто науко-

вий стиль — статті в журналах, наукові праці, дисертації, монографії, доповіді; 2) науково-популярний — нариси, книги, лекції, статті; 3) навчально-науковий — підручники, навчальні та методичні посібники, програми, збірники задач, завдань і вправ, лекції, конспекти, навчально-методичні матеріали; 4) науково-діловий — технічна документація (контракти, інструкції, повідомлення про випробування та аналізи, формули винаходів, реферати тощо); 5) науково-інформативний — реферати, анотації, патентні описи; 6) науково-довідковий — словники, довідники, каталоги (Українська мова, 2004, с. 404).

Уміння чітко визначати мету наукової комунікації та обирати відповідні мовні засоби для створення текстів необхідного комунікативного спрямування виявляє рівень мовної компетенції учасника комунікації. Наукову мову використовують з пізнавально-інформативною метою в галузі науки та освіти (Козловська, Товстенко, 2009, с. 7). Спільною для суспільної, природничої, технічної та іншої сфер уживання наукової мови є орієнтація на книжну лексику, на логічний виклад інформації, застосування класифікаційного підходу до опису наукових об'єктів, використання абстрактних понять, формулювання дефініцій (визначень). Лексичний та фразеологічний рівні мови наукової літератури характеризує наявність великої кількості термінів відповідних галузей знання, а отже, виразно іменний характер висловлювання, адже більшість термінологічної лексики — це іменники та інші субстантивовані частини мови (Козловська, Товстенко, 2009, с. 7). Наука оперує не образами, а поняттями, науковий текст насичений абстрактною лексикою (Українська мова, 2004, с. 403). Загальноживані слова використовують переважно лише в одному з їхніх значень, тобто наявна функціональна однозначність слова. Характерно, що в суто наукових текстах, призначених для фахівців певної галузі, терміни не пояснюють (напр.: *Для гарантованої оплати розрахункових чеків чекодавець бронює кошти на окремому рахунку «Розрахунки чеками» у банку-емітенті. Для цього разом із заявою на видавання чекової книжки чекодавець подає до банку-емітента платіжне доручення для перерахування коштів на рахунок «Розрахунки чеками»*) (Козловська, Товстенко, 2009, с. 7). Для наукового стилю характерні точність, відсутність емоційності та експресивного забарвлення, тому синоніми використовують як засіб контекстуального уточнення (*валюта — гроші, грошові знаки, асигнації, банкноти; асигнація — банкнота, кредитка, (кредитний) білет; профіцит — прибуток, зиск, вигода*) тощо.

Напр.: *Процедура приватизації охоплює такі основні елементи: визначення підприємств або їхніх часток (акцій, паїв), що продають громадянам України за приватизаційні сертифікати, а також часток (акцій, паїв), що продають членам трудових колективів за номінальною вартістю*) (Козловська, Товстенко, 2009, с. 7) Своєрідним проявом антонімії є наявність термінів, що позначають протилежні явища, процеси. Наукова мова використовує антоніми як засіб відтворення шляху логічних роздумів, як засіб посилення впливу на сприймача інформації (*дохід — витрати, попит — пропозиція, актив — пасив, девальвація — ревальвація, готівковий — безготівковий* тощо) (Товстенко, 2021, с. 160—161).

У науковій мові вживають інтернаціоналізми, власне іншомовні слова, запозичення. Потрібно звернути увагу на те, що слова іншомовного походження більш характерні для власне наукового стилю (напр.: *ембарго, емісія, реалізація, конкуренція, конвенція, координація, репарація* тощо), а питомі українські — науково-навчального, науково-популярного його різновидів (напр.: *заборона, випуск, збут, суперництво, угода, погодження, відшкодування* тощо) (Товстенко, 2021, с. 158). Особливою прикметою мови сучасних науково-технічних термінологічних систем є активне поповнення новими словами, які виконують у науковій мові номінативну функцію (напр.: *іпотека* — позика під нерухомість, *фритредерство* — політика вільної (безмитної) торгівлі, *девальвація* — зниження курсу тощо) (Товстенко, 2017, с. 121) Цікавим аспектом аналізу наукової мови є словотворення. Суфікси та префікси іншомовного походження утворюють загальні й абстрактні назви дії (напр.: *делітинг, ревальвація, дисбаланс, депонент, менеджмент, синдикат, картель* тощо) (Товстенко, 2017, с. 121—122), надаючи словам відтінку книжності, а осново- та словоскладання є популярним способом творення нових термінів (напр.: *платоспроможність, позикоотримувач, лізингодавець, собівартість, ціноутворення, кредитоздатність, компанія-донор, компанія-реципієнт, держава-кредитор, держава-рантьє* тощо) (Шарата, Кравченко, 2019, с. 129).

Свою специфіку наукова мова має на усіх рівнях системи. На морфологічному рівні прагнення до однозначного розуміння викладеного матеріалу спричиняє зменшення ролі дієслів і збільшення кількості іменників (поширені абстрактні та речовинні іменники). Автор наукової праці в основному констатує факти, тому вживані дієслова мають здебільшого форму теперішнього

часу. Серед основних ознак наукової мови в синтаксисі переважають складені присудки, означено-особові та безособові односкладні речення тощо. Науковий виклад завжди потребує аргументації авторської думки та виявлення причиново-наслідкових зв'язків, повинен бути логічним і точним, тому для наукових текстів характерні складні й ускладнені речення різних типів. Набір сполучників, особливо підрядних, досить різноманітний; у ролі сполучників часто використовують і прислівникові слова. Перевагу складнопідрядних речень можна пояснити тим, що підрядні конструкції виражають складні причинові, часові, умовні, наслідкові, допустові й інші відношення (Козловська, Товстенко, 2009, с. 8).

Науковий дискурс є складною єдністю мовної практики та позамовних факторів, необхідних для розуміння тексту наукового характеру. Саме ці фактори дають уявлення про учасників комунікативної ситуації, їхні цілі, умови вироблення і сприйняття повідомлення. У сучасному глобалізованому світі наукова мова є особливим різновидом мови, який функціонує у сфері науки в усній та писемній формах і специфікою якого є формально-логічний спосіб викладення матеріалу, а також уживання спеціальної термінології, використання якої вимагає особливої точності, наявності міркувань, обґрунтування висновків, лаконічності викладу матеріалу, логічної послідовності, смислової завершеності, цілісності (Козловська, Товстенко, 2009, с. 7). Тісний взаємозв'язок сучасної науки з професійною сферою суспільної діяльності людини зробили популярним поняття *фахової мови* — форми сучасної української літературної мови, специфіку якої зумовлюють особливості спілкування у виробничо-професійній сфері.

Сучасний український соціум в освіті, науці, культурі, діяльності державних інституцій послуговується українською літературною мовою. Українська літературна мова, з одного боку, стає мовою сучасного інтелектуального дискурсу в країні, з іншого — розширення цієї сфери її функціонування сприяє інтелектуалізації літературної мови, удосконалюючи її спеціальний різновид — мову науки. Термінологія є головним джерелом поповнення лексичного складу високорозвинених сучасних мов. При цьому українська термінологія має низку специфічних проблем, зумовлених історично, а основною потребою сьогодення є створення національних термінологічних стандартів, термінологічних словників тощо (Товстенко, 2021, с. 159).

Термін, безумовно, є основною одиницею, якою оперує мова науки. Виокремлюють спільні характеристики, які визначають суть будь-якого терміна як лексичної одиниці спеціального, обмеженого функціонування, а саме: системність (кожен термін входить до конкретної терміносистеми, у якій має термінологічне значення, за межами своєї терміносистеми термін може мати зовсім інше значення, пор.: *ножиці цін* — «розбіжність рівнів і динаміка цін у сфері міжнародної торгівлі на окремі групи товарів» і значення загальнозживаного слова *ножиці*), наявність дефініції (напр., *аудиторський висновок* — «документ, що містить результати аудиторської перевірки»), тенденція до однозначності в межах конкретної системи термінів (наприклад, в економічній термінології: *ажіо* — «відхилення курсу цінних паперів від їхньої номінальної вартості в бік перевищення»; *індосамент* — «передавальний напис на звороті векселів, чеків та інших цінних паперів»; *інфляція* — «надмірне проти потреб товарообігу збільшення кількості паперових грошей і їхнє швидке знецінення» тощо), точність (термін повинен якнайповніше передавати суть поняття, яке він позначає: *короткотерміновий кредит, чекодавець*), відсутність супровідних експресивних значень, стилістична нейтральність (Козловська, Товстенко, 2009, с. 8); часте використання багатослівних термінів: *міжнародна фінансово-господарська операція, Міжнародне товариство міжбанківських фінансових телекомунікацій* тощо). Термін потрібно вживати лише в одній, зафіксованій у словнику формі, з одним значенням; користуючись терміном, суворо дотримуватися правил утворення від нього похідних форм.

Економічні терміни, як і будь-які інші, не однакові за ступенем спеціалізації їхнього значення. Потрібно пам'ятати про поділ терміноодиниць на три основні групи: 1) загальнонаукові терміни, тобто терміни, уживані практично в усіх галузевих термінологіях (напр.: *система, тенденція, закон, концепція, теорія, аналіз, синтез* і т.ін.); 2) міжгалузеві терміни, тобто терміни, уживані в кількох споріднених або віддалених галузях (напр.: *амортизація, витрати, санація, приватна власність* і т.ін.); 3) вузькогалузеві терміни, тобто терміни, характерні лише для певної галузі (напр.: *лізинг, банківська гарантія, ажіо, індосант* і т.ін.) (Козловська, Товстенко, 2009, с. 7). Важливу роль у мові науки й техніки відіграють міжнародні термінодиниці (*макроекономіка, мікроекономіка, індосамент, овердрафт, пан'європейський, дифляція, іпотека* тощо), оскільки полегшують розвиток науково-технічних зв'язків між країнами. За допомогою міжна-

родних терміоелементів легко побудувати термін тоді, коли з національних терміоелементів створити короткий і точний термін не вдається. Міжнародні терміоелементи легко поєднуються між собою і сприяють подальшому терміотворенню, пор.: *аміл-, амфі-, гемі-, гента-, гетер(о)-, гіпер-, гіст(о)-, ди (ді)-, диз-, екс-, контра-, -локація, мега-, пан-, полі-, пост-, псевдо-, синхро-, -тек(а), уні-, -фікація* та ін. (Товстенко, 2021, с. 159).

Текст є продуктом професійного, зокрема економічного, текстотворення, продуктом конкретної історичної епохи, а як явище мовної та позамовної дійсності — складним феноменом, який бере участь у комунікації, допомагає зберігати й передавати інформацію у просторі й часі. Основні текстові елементи: назва, рубрикація (зміст), перший рядок і останній абзац, які не тільки закладають інтригу творчого пізнання, а й стають концептуальною основою, стрижнем, що підтримує все дослідницьке навантаження (Козловська, Товстенко, 2009, с. 35). Мову і стиль наукового дослідження характеризує чіткість, використання притаманного окремій галузі науки поняттєвого апарату. У науковому тексті лаконічність, зрозумілість, прозорість думки та оригінальність ідеї повинні збігатися з чіткою мовою, короткими фразами, продуманою формою. На лексичному рівні необхідно вживати загальновідомі слова, уникати двозначності, не вживати запозичення там, де можна скористатися питомим словом; на морфологічному рівні — не нагромаджувати іменники, не заміняти дієслова віддієслівними іменниками (Козловська, Товстенко, 2009, с. 7), уживати різні частини мови; на синтаксичному рівні — не розтягувати фрази, не розривати думку довгими вставними конструкціями, обмежувати кількість підрядних речень, не захоплюватися пасивними зворотами, дотримуватися порядку слів; на композиційному — не порушувати послідовності викладу, продумувати логічно-граматичну структуру тексту (Козловська, Товстенко, 2009, с. 7—8). Варто звернути увагу на те, що текст наукового дослідження чи науковий текст поділяють на пропорційні, логічні, внутрішньо завершені частини (розділи, підрозділи, пункти, параграфи, абзаци), де легко встановити причинно-наслідкові зв'язки (Українська мова, 2004, с. 680). Одним із сучасних різновидів оформлення тексту є гіпертекст (від грец. — «підвищена надмірність і текст») — надтекст, текст вищого рівня, в основі якого лежить принцип нелінійності, вибіркості із системи текстових повідомлень на рівні глобальної мережі.

Часто в науковому тексті мовні засоби виконують роль кліше, якими зручно користуватися, конструюючи ту чи ту думку. Клі-

ше (фран. *cliche*, від *clicher* — «робити відбиток, стереотипувати») — мовний засіб, стандартний зворот, регулярно повторюваний у певних умовах і контекстах; мовний стереотип з позитивною функцією: *ринкова економіка, установити контроль, матеріальний добробут, ринкові реформи* тощо (Козловська, Товстенко, 2009, с. 36). Стереотипи-кліше є готовими словесними формулами, які економлять мовні зусилля й полегшують спілкування (напр., *згідно з ухвалою, за наказом* і т.п.). Стереотип — слово, мовний зворот, що повторюється без змін, автоматично, як усталена формула, мовний шаблон; трафарет (Козловська, Товстенко, 2009, с. 35—36). На відміну від штампа, який характеризує «стертість» лексичного значення, заяложеність, кліше є конструктивними одиницями мовлення, що відображають у свідомості часто повторювані явища дійсності, зберігають свою семантику і виразність, слугують характерними ознаками певного стилю чи певної ситуації (форми привітання, прощання, пробачення, зачини та кінцівки казок, словесні рамки документів тощо). Частотність і повторюваність ситуацій визначають як основу для виникнення цих мовних одиниць. Їх швидка відтворюваність, автоматизм, мовна економність полегшують комунікацію. Найчастіше їх уживають у писемній діловій мові (Козловська, Товстенко, 2009, с. 36). За цих умов навколо стрижневого слова утворюється відносно постійний набір контекстуальних елементів у мовленні, що набувають звичності в називанні і звучанні. Такі сполуки слів перетворюються у стандартні. Подібно до фразеологізмів вони відтворюються в мовленні й починають функціонувати як одиниці мови. Але в них немає семантичних зсувів, як у фразеологічних одиниць, зв'язок компонентів вільний, як і у вільних синтаксичних словосполученнях (Козловська, Товстенко, 2009, с. 36). Тому такі сполуки вважають явищем перехідного типу, що поєднує в собі властивості вільного синтаксичного словосполучення і фразеологічної одиниці. Сюди зараховують вільні синтаксичні словосполучення, для яких характерна тимчасовість існування як готових формул мови: *входити в коло інтересів, гуманний акт, екстремальна ситуація, користуватися великим попитом, перехідний період, плинність кадрів, боротьба із злочинністю, соціальна програма, захист національних меншин, ринкові відносини, мораторій на смертну кару* та ін. (Українська мова, 2004, с. 255). До мовних кліше належать конструкції, побудовані за відповідними моделями словосполучень, зрідка речень, які функціонують переважно в інформаційних жанрах засобів масової інформації й часто відтворюються в мові. Вони викону-

ють роль стандарту, забезпечують найповнішу інформацію й економлять мовлення (Українська мова, 2004, с. 255). Це в основному сталі словосполучення, актуалізовані на сучасному синхронному зрізі. Такі мовні звороти в разі необхідності вживають у функції готових формул. Наприклад: *сфера обслуговування, підтримувати дипломатичні відносини, всенародне обговорення* (Українська мова, 2004, с. 255); *ринкові реформи, факти — неспростовна річ, одержувати інформацію*.

Коли кліше бездумно переносять в усне мовлення, тоді ми маємо справу з таким його негативним явищем, яке і зветься штампом. Наприклад: *На сьогоднішній день питання слабо підняте і висвітлене...; Заслуговує бути відзначеною така ініціатива...; Подібні факти мають місце на ряді підприємств... та ін.* Штамп (нім. *Stampfe*, віл італ. *stampa* — «відбиток, друк») — художній прийом або зворот мови, що багаторазово повторюється без творчого осмислення; вислів, який механічно відтворюють; трафарет; шаблон; мовний стереотип з негативним забарвленням (Українська мова, 2004, с. 806). Стереотипи-штампи — слова і словосполучення зі стертим лексичним значенням чи експресивністю, що є результатом втрати образності чи механічного перенесення кліше ділового стилю, термінологічних сполук у неприродне для них середовище на зразок *розвідники земних надр, узяти до відома, зустрітися з метою обговорення питання* тощо (Козловська, Товстенко, 2009, с. 36). Користування штампами призводить до беззмістовності фрази, до «вивітрювання» конкретного змісту. Штамп знищує живе слово, цікаву думку, вони не мають ні інформативної, ні експресивної цінності. Втрата нормативності особливо помітна там, де повинна переважати індивідуальна манера письма. У такому разі без потреби вжиті канцелярські вислови *за рахунок, у зв'язку з, згідно з, у результаті, у силу, з метою* та інші, іменники віддієслівного походження на зразок *забезпечення виконання завдання негативно впливають на сприймання* (Козловська, Товстенко, 2009, с. 37). Наприклад: *При впровадженні внутрішньогосподарського розрахунку ефективність колективного підряду підвищується, оскільки головне завдання останнього — забезпечення отримання максимальної кількості продукції при найменших затратах (газ.)*. Головною причиною породження штампів є відсутність в авторській мові тих засобів, які допомагають швидко, зручно й економно висловити думку. Тому й спостерігається нанизування кількох абстрактних слів, розташованих поряд: *питання підвищення, забезпечення виконання, здійснення завдання, виконання зобов'язання*

(Козловська, Товстенко, 2009, с. 36—37). Тож оптимальним у подібних мовних контекстах буде замінити перший з іменників інфінітивом, пор.: *забезпечити виконання, виконати зобов'язання*. Іноді в основу таких словосполучень уводять слова *робота, боротьба, експеримент, дослідження* та інші, з якими використовують не властивий загальнонародній мові прийменник *по*. Повторюючись у багатьох словосполученнях, він також штампує мову: *робота по впровадженню..., боротьба по винищенню..., експеримент по застосуванню..., дослідження по ліквідації...*, які треба замінювати словосполученням з прийменником *з* або зовсім змінювати (*впроваджувати, винищувати, експеримент із застосування, дослідження з ліквідації*). Одні й ті самі слова-означення, що додаються часто до іменників у мовних кліше, також бувають штампами: *мати велике значення, відігравати важливу роль, приділяти значну увагу, склалися певні стосунки, викликають значний інтерес, у даний час та ін.* (Козловська, Товстенко, 2009, с. 37). Особливо невиразні означення *певний і даний*, які потрібно замінювати конкретними прикметниками та займенниками — *невеликий, незначний, цей*. Не сприяють чіткому висловленню думки слова або цілі вислови, що суперечать логічному зв'язку: *більша половина* (треба *більша частина*), *у березні місяці, живопліт з кущів, озима пшениця, посіяна восени* тощо (Українська мова, 2004, с. 806). Штампами вважають і логічні прокладки, якщо вони часто повторюються і не несуть ніякої інформації, наприклад: *треба сказати, необхідно зазначити, потрібно відзначити, гадаємо* та ін. (Українська мова, 2004, с. 806). Штампи трапляються в мовленні на всіх рівнях — фонетичному, лексичному, фразеологічному, словотворчому, морфологічному й синтаксичному, тому їх виявлення і боротьбу з ними потрібно розглядати в кожному конкретному випадку (Українська мова, 2004, с. 806).

Логіка наукового дослідження тісно пов'язана з пошуком найбільш вдалого мовного вираження наукової думки, ідеї. Мовні пошуки вченого «народжують» нове поняття, стають поштовхом до нових наукових ідей. Тому при всій стандартизованості мови сучасних наукових текстів актуальним на сьогодні є розуміння наукового стилю як сукупності індивідуальних мовних стилів дослідників, які постійно творять власні тексти. У мові економічної науки закріплено комплекс наукових знань, тобто вона є складником національної (української) мовної картини світу. Найбільш впливовим фактором її становлення є наявність наукової традиції в цій галузі наукових знань про світ, тобто традиції як

практичних досліджень частини об'єктивної дійсності, так і теоретичних узагальнень з метою отримання нових знань про неї.

Історія розвитку спеціальної економічної лексики від часів Київської Русі. Слова в мові існують у певній системі та взаємовідношенні. Їх розрізняють за сферою й частотою вживання. Слова пов'язані з позамовною дійсністю та відображають широкий соціально-історичний досвід носіїв мови. І тому лексична система є рухливим, мобільним складником мови: у ній постійно виникають нові слова, деякі з них набувають нового значення, а окремі слова стають застарілими, рідковживаними, а то й зовсім зникають у розмовній мові, залишаючись тільки в писемних пам'ятках. Коли ми говоримо про те, що мова об'єднує минулі покоління із сучасними, зберігає й передає досвід, то маємо на увазі насамперед слова, лексику.

Економічна термінологія як система назв економічних явищ і понять, що функціонують в економічних сферах законодавства, ділової документації й економічних наук, становить великий і надзвичайно важливий пласт словника будь-якої національної мови. Увага до термінології та її розбудови на власній мовній основі, ступінь опрацювання та впорядкування, стан і глибина наукового вивчення — це показники рівня розвитку держави, національної свідомості загалом і економічної свідомості зокрема, національної культури в конкретних її проявах (інтелектуальна, мовна, правова, політична).

Уже в мові тогочасних монастирських книг, купчих і дарчих записів, реєстрів майна та приватних листів відображено окремі слова, що фактично започаткували сучасну економічну галузеву терміносистему (Товстенко, 2019, с. 8—9). Наприклад, *мит*, *куни*, *данина* (*дань*), *мостове*, *порядне*, *перевоз*, *печатъ* та ін. В основному це назви повинностей і зборів (спочатку натуральних, а потім грошових), які сформувалися на основі загальноновживаних слів. В українських пам'ятках XIV–XV ст. спеціальні поняття сфери фінансових відносин передано словами, що спочатку використовували і як загальноновживані, і як спеціальні. З часом такі слова спеціалізуються, набуваючи властивостей термінів у сучасному розумінні. Наприклад, *выраховувати*, *длжьникъ*, *заплата*, *полтына*, *личба*, *мыто*, *мытник*, *гривня*, *деньга*, *накладъ*, *позычити*, *розходъ*, *отмънити* (компенсувати), *приход* (прибуток, доход), *пожиток* (користь, вигода, зиск) і т.ін. (Товстенко, 2019, с. 8). Окрему мікросистему в складі соціально-економічної лексики становили назви податків і повинностей, які перейшли до розряду історизмів, наприклад: *осадне* — плата за поселення на

новій землі, *побережне* — плата за користування узбережжями річок, *шляхове* — плата за привласнення прибудного коня або вола, *помірне* — плата за викочену з воза бочку для продажу, *гребельне* — плата за переїзд греблі, *колодне* — плата від колоди меду, *ярмаркове* — торгове мито на ярмарку тощо (Товстенко, 2019, с. 8); назви грошових одиниць, наприклад: *гріш*, *дукат*, *злато*, *копа*, *таляр*, *червінець*, *шеляг*; *раки* (назва банкноти в 10 карбованців, що була в обігу в Україні в 1919 році), *канарейки* (назва банкноти у 250 карбованців), та архаїзми, наприклад: *глашатай* (особа, яка виголошувала накази та ухвали офіційних установ і посадових осіб); *зукальник* (людина, яка представляла (рекламувала) товар) та ін. (Товстенко, 2013, с. 169) У XIV–XVII ст. «українсько-німецькі мовні взаємини значною мірою зумовлюються особливостями історичної долі українських земель. У XIV–XV ст. більша частина української території була приєднана Великим князівством Литовським. Однак спільна літературна мова українського і білоруського народів — т. зв. західноруська мова — стала в ньому державною мовою, що сприяло вільним і безпосереднім контактам її з іншими європейськими мовами. Війна Литви з німецькими рицарями, поступове зміцнення магдебурзького права в містах, торгівля з країнами Західної Європи були тими чинниками, які зумовили проникнення німецьких лексем в українську мову. Тематично вони представлені в групі «Торгівля» (*гандель*, *крам*, *ринок*, *ярмарок*, *кошт*, *рахувати*, *шеляг*, *пуд*, *фунт*) (Українська мова, 2004, с. 742).

У кінці XVI — на початку XVII століть поживається економічно-культурне життя в Україні. Розвивається торгівля, поширюється грошовий обіг. Зміцнення внутрішнього ринку й розширення торгівлі в Україні у другій половині XVII ст. сприяло встановленню єдиного (рублевого) мита замість численних дрібних зборів, які існували в період феодальної роздробленості (Товстенко, 2019, с. 9). Позамовні реалії знаходять своє відображення у спеціальних словах, багато з яких із термінологічним значенням зафіксовано в «Лексиконі словенороському» Памви Беринди, у «Актовій книзі Житомирського міського уряду кінця XVI ст.», у збірнику актових документів «Ділова мова Волині і Наддніпрянщини XVII ст.»: *обмитити*, *копѣйка*, *подужне*, *поколodne*, *спашне*, *рубль*, *кредиторъ*, *вѣритель*, *шаг*, *цѣна* і т.ін. Соціально-економічні процеси XVIII–XIX ст. в Україні певним чином знаходять мовне втілення в українській суспільно-економічній лексиці цього періоду. Суттєву внутрішню еволюцію, зумовлену новими соціально-економічними відносинами,

можна простежити в значенні багатьох сучасних економічних термінів: *гроші, кредит, фінанси, акція, вексель, податок, біржа, ваучер* та ін. Зміни в суспільстві, в економічному житті народу отримують відображення в мовній картині світу, цікаві процеси можна спостерігати при цьому й у спеціальних мовах окремих наук: утворення нових термінологічних одиниць, вихід частини термінів з ужитку, розвиток інших, що змінюють свій поняттєвий зміст.

Розширення міжнародних контактів сприяє інтенсифікації запозичання термінів в економічній сфері. У зв'язку з цим виникає поняття *міжнародної термінології* та *міжнародного терміна* — терміна, який використовують в усталеному значенні принаймні у трьох мовах, що не є близькоспорідними: *монополія, акція, дивіденд, пролонгація, банк* тощо (Товстенко, 2019, с. 8). У мовних паралелях європейських мов є тенденція до розширення інтернаціональності, яка полягає в тому, що новітні запозичення не завжди підпорядковані фонетичним законам та орфографічним правилам мов-отримувачів: *наблік рилейшнз, бойент, неттинг, уош, алонж* тощо (Козловська, Товстенко, 2009, с. 13). У будь-якій мові існують проблеми засвоєння та передавання іншомовних елементів, тому залежно від графічного оформлення їх поділяють на: 1) іншомовні терміни, що повністю підпорядкувалися правилам національної орфографії; 2) іншомовні терміни, що частково підпорядкувалися правилам національної орфографії; 3) іншомовні терміни, що не підпорядкувалися правилам національної орфографії та повністю зберегли своє оригінальне написання (Товстенко, 2021, №81, с. 174). Графічне оформлення запозичень та інтернаціональних елементів підпорядковане певним правописним традиціям відповідної мови. Якщо мова таких традицій не має, тоді ці традиції формуються поступово, під час засвоєння цією мовою іншомовних елементів (Козловська, Товстенко, 2009, с. 14). Міжмовна інтерференція (від лат. *inter* — між і *ferens* — той, що несе, приносить) — взаємодія мовних систем за двомовності, яка виникає при мовних контактах або при індивідуальному засвоєнні нерідної мови. Існує фонетична, граматична й лексична інтерференції (Українська мова, 2004, с. 225). Серед типів лексичної інтерференції виокремлюють: 1) власне лексичні запозичення, тобто слова іншої мови (з можливою адаптацією на рівні фонетики та морфології в мові-реципієнті); 2) кальки; 3) зміни вживаності лексичних одиниць однієї мови за зразком іншої — з двома протилежними процесами: з одного боку, активізація лексичної одиниці, з іншого — скорочення її вживання, ча-

сом аж до повного витіснення з ужитку. Формально всі запозичені терміни можна поділити на дві великі групи: 1) терміни з повним структурним збігом: *маркетинг* — англ. marketing, *лізинг* — англ. leasing, *каса* — нім. die Kasse ; 2) терміни з частковою заміною компонентів, оформлені словотвірними засобами мови-реципієнта на зразок *рентабельність* — нім. die Rentabilitat (Козловська, Товстенко, 2009, с. 13—14). У кінці XIX — на початку XX ст. в економічній термінології переважали словотвірні кальки з німецької мови (*Selbstkosten* — *собівартість*, *Kostenanschlag* — *кошторис*), у сучасній превалюють кальки, основним джерелом яких є англійська мова (причому переважно в її американському варіанті): *shadow economy*, *shadow business*, *shadow cabinet*, *shadow capital* — *тіньова економіка*, *тіньовий бізнес*, *тіньовий кабінет*, *тіньовий капітал* (Товстенко, 2019, с. 9). Деякі групи лексики особливо активні у формуванні стійких словосполучень-кальок за походженням. Значну групу такого типу в економічних терміносполуках формують прикметники на позначення кольору. Практично всі кольори в системах спеціальної лексики мають переносне значення. Частина таких значень — це результат впливу іншомовних одиниць. Так, сполучення *чорний ринок* є калькою нім. *Schwarzmarkt*, *сірі дилери* — калька англ. grey dilers, *сірий ринок* — англ. grey market (Товстенко, 2019, с. 9), сполучення з прикметником *сірий* функціонують на позначення напівлегальних осіб, операцій та структур в економіці, *зелені* у знач. «долари» — англ. greens, а також *комірці сірі*, *білі*, *сині* — позначення окремих категорій осіб найманої праці стосовно їхньої професійної належності, *червона зона*, *червоні лінії*, порушення яких невідворотно призведе до суттєвого погіршення ситуації в економіці; *зелена хвиля*, *зелені технології*, *зелений тариф*, *зелена економіка* — напрям в економічній науці, який сформувався в останні два десятиліття, у межах якого вважають, що економіка є залежним компонентом природного середовища, у якому вона існує і є його частиною; *зелений шантаж* — 1) активне скуповування акцій компанії, яку намагаються поглинути, з метою примусити її викупити власні акції за вищою ціною, 2) викуп компанією власних акцій за завищеними цінами в іншій компанії, яка скупила значний пакет її акцій і погрожує поглинути її; *чорний нуль* — стратегія, за якої заплановані витрати фінансуються не за рахунок нових кредитів, а виключно за допомогою бюджетних доходів (Німеччина з 2023 року хоче повернутися до цієї стратегії) (Товстенко, 2021, вип.35, с. 175), *чорний список*, *чорний стяг*, *чорне золото* (ікра); *жовта скринька* — програми, спрямовані на

стимулювання виробництва та підвищення прибутковості (підтримка цін на продукцію, здешевлення вхідних матеріально-технічних ресурсів та ін.), *зелена скринька* — це заходи державної підтримки, що зовсім не впливають або впливають мінімально на виробництво й торгівлю, держава має право фінансувати заходи *зеленої скриньки* в будь-якому необхідному обсязі, залежно від можливостей бюджету; *акції з голубим корінцем* — акції визнаної фінансової компанії з високим рівнем прибутковості (дивідендів), що мають стабільний попит (Товстенко, 2021, вип. 35, с. 175).

Щодо адаптації терміноодиниць, то існує кілька основних підходів, серед яких потрібно розрізняти: транслітерацію, трансфонацію та транспозицію. Транслітерація (від лат. trans через і lit(t)ера літера) — літерне передавання слів і текстів, записаних за допомогою однієї графічної системи, засобами іншої графічної системи (Українська мова, 2004, с. 691). Наприклад, *карт-бланш* (фр. carte blanche) — 1) чистий бланк, підписаний особою, яка надає можливість іншій особі заповнити цей бланк текстом; 2) необмежені повноваження; *de-jure* (лат. de jure) — юридично, по праву, формально (Товстенко, 2019, с. 9). Памва Беринда в «Лексиконі словенороському» (1627 р.), не маючи точного українського відповідника для слова *заимодаве(ц)*, тлумачить його описово й наводить латинізм *creditor*, який пізніше був засвоєний українською мовою (пор. *кредитор*) на позначення організації, установи або окремої особи, що позичає гроші у борг, надає кредит (Товстенко, 2019, с. 9).

Кальки — найбільша група термінів-запозичень, напр.: *довгостроковий кредит* (англ. long-term credit), *короткостроковий кредит* (англ. short-term credit). Потрібно зважити на те, що ненормативним є користування абсолютними кальками й використання псевдотермінів з англійською транслітерацією, пор.: *cash flow* (*кеш-фло*) — український нормативний варіант *грошові потоки* (Товстенко, 2019, с. 9). Сучасні фахівці намагаються залучати одиниці питомого українського термінологічного фонду, знаходячи відповідники іншомовним термінам галузі: *квaziгроші* — *регіональні гроші*, *сертифікат депозитний* — *ощадний*, *ремітент* — *перший векселетримач*, *перевірка камеральна* — *попередня*, *індосамент* — *передавальний (передатний) напис*, *неустойка* — *забезпечення*, *недоїмка* — *недоплата*, *надбавка* — *надвишок*, *підвишка*, *дорогоцінне каміння* — *коштовне каміння* (Товстенко, 2019, с. 9), *ембарго* — *заборона*, *емісія* — *випуск*, *реалізація* — *збут*, *конкуренція* — *суперництво*, *конвенція* —

угода, координація — погодження, репарація — відшкодування тощо.

Трансфонація — це звукове передавання слів, наприклад: *лізинг* (англ. *leasing*), *франко* (італ. *franco*), *моніторинг* (англ. *monitoring*) та ін. (Товстенко, 2019, с. 9—10). Транспозиція (середньолат. *transpositio* — перестановка, від лат. *transponere* — переставляти) — використання однієї мовної форми у функції іншої: *вальвація, інкасо, реінвестування* тощо (Українська мова, 2004, с. 692). Повного граматичного переосмислення зазнають деякі терміни-запозичення на українському мовному ґрунті внаслідок явища субстантивації, тобто слова, які належали в мові-джерелі до різних частин мови, в українській мові стають іменниками (Товстенко, 2021, с. 158—159). Це явище найбільш притаманне давнім запозиченням з латинської мови, що стали інтернаціоналізмами, напр.: *імпорт, експорт, дотація, кредо, оренда* (лат. *importo* — довожу, ввожу; лат. *exporto* — вивожу; лат. *doto* — наділяю; лат. *credo* — вірую; лат. *agendo* — здаю в найми, наймаю); *кредит, дефіцит* (лат. *credit* — він вірить, лат. *deficit* — не вистачає); *ліквідність* (лат. *liquidus* — рідкий) (Товстенко, 2021, с. 159). Окремі терміни-іменники, що сприймаються як одне слово, походять від словосполучень, напр.: *диверсифікація* (лат. *diversus* — різний, *facere* — робити) (Товстенко, 2021, с. 159). Низка термінів змінила свій рід із середнього на жіночий (*субсидія* — лат. *subsidium*) або внаслідок відсічення закінчення деякі з них стали іменниками чоловічого роду (*дивіденд* — лат. *dividendum*) (Кравченко, 2012, с. 278). Потрібно пам'ятати, що в результаті транслітерації фахівці отримують однозначне та стандартизоване «інтернаціональне» написання лексичних одиниць мов з нелатинськими системами письма, а головне її призначення — гарантоване стовідсоткове відтворення транслітерованої лексичної одиниці в оригінальному написанні без будь-яких спотворень: англ. *holding*, нім. *das Holding*, укр. *холдинг* — підприємство, фірма, акціонерне товариство, що є власником частини або всіх акцій іншого підприємства та здійснює контроль над його діяльністю; англ. *leasing*, нім. *das Leasing*, укр. *лізинг* — довгострокова оренда обладнання, машини, споруд виробничого призначення; англ. *royalty*, нім. *das Royalty*, укр. *рояліті* — вид ліцензійної винагороди, що є щорічними відсотками або поточними відрахуваннями, які встановлено у вигляді фіксованих ставок (у відсотках) на основі підрахунку фактичного економічного результату від використання ліцензії й виплачено покупцем ліцензії через певний проміжок часу (Товстенко, 2021, с. 159).

У сучасному глобалізованому світі особливо важливою є необхідність стандартизації термінології, тобто вироблення термінів-еталонів, термінів-зразків, унормування термінології в межах однієї країни (якщо це національний стандарт) або в межах групи країн (якщо це міжнародний стандарт) (Товстенко, 2017, с. 120—121). Тенденція до гармонізації, скоординованості власної термінології з термінологіями найбільш розвинутих країн світу сьогодні є актуальною (див. Додаток №1) (Товстенко, 2017, с. 123). Стандартизована термінологія є обов'язковою для вживання в офіційних наукових, ділових, виробничих текстах. Важливою в цьому аспекті є діяльність Міжнародної організації стандартів (ISO), яка розробила чіткі та однозначні системи транслітерації (Товстенко, 2017, с. 120). Цікавою є історія впорядкування та стандартизації термінів науки (Австрія — В. Вюстер; СРСР — Комітет науково-технічної термінології (КНТТ), Комітет стандартизації мір і вимірів приладів та Всесоюзний науководослідний інститут інформації, класифікації та кодування; Україна — Наукове товариство ім. Т. Шевченка, Інститут української наукової мови) (Товстенко, 2017, с. 121). Сьогодні в Україні стандартизація термінології стала державною справою. Спільним наказом Міносвіти та Держстандарту України створено Технічний комітет стандартизації науково-технічної термінології та визначено алгоритм, за яким укладають термінологічний стандарт. У готовому вигляді стаття стандарту має таку будову: 1) назва поняття українською мовою; 2) скорочена форма терміна; 3) нездо-зволений (нерекомендований) синонім; 4) родові поняття; 5) видові поняття; 6) еквіваленти англійською, німецькою, російською, французькою мовами; 7) дефініція (означення); 8) формула або схема (Товстенко, 2017, с. 120).

Ще одним важливим аспектом класифікації термінологічних одиниць економічної сфери є їхні словотвірні особливості: способи творення, однокомпонентні та багатоконпонентні (Товстенко, 2017, с. 123—124). Найбільш продуктивним для економічної терміносистеми є суфіксальний словотвір (див. Додаток №2), словотвірна префіксація виражена здебільшого питомими й запозиченими префіксами та префіксоїдами *мікро-*, *макро-*, *над-*, *анти-*, *де-*, *пере-* тощо (див. Додаток №3). Досить значна кількість одиниць мови економічної галузі утворена шляхом об'єднання в одне ціле інтернаціональних та питомих основ за допомогою сполучного голосного *-о-*: *капіталоутворення*, *ціноутворення*, *кредитоздатність*, *фондомісткість*, *платоспроможність* тощо. Потрібно звернути увагу на те, що зв'язок між компонентами

складених терміноодиниць може бути як сурядним (*банк-боржник, держава-кредитор*), так і підрядним (Товстенко, 2017, с. 121). Переважну більшість складених терміносполук становлять двоскладові конструкції: *дійсні гроші, основний капітал, банківський прибуток, засіб платежу*; досить значну — трикомпонентні, чотирикомпонентні та більше: *плата за фонди, повна відновна вартість основних фондів* тощо (Товстенко, 2017, с. 121). На сучасному етапі формування економічної термінології до продуктивних способів її творення належать основоскладання (*єврокредит, самоокупність*) та словоскладання (*банк-кредитор, банк-фактор*).

Усі іншомовні терміни українська мова з англійської, німецької та французької засвоює без артиклів, які в цих мовах є морфологічним засобом формального вираження граматичної категорії означеності/неозначеності іменника, наприклад з французької: *la finance* — *фінанси*; англійської *the factoring* — *факторинг*, *the tender* — *тендер*; німецької *der Aktionar* — *акціонер*, *die Borse* — *біржа*. В українській мові значення означеності/неозначеності не має формального граматичного вираження, тому тут не існує й ніякої граматичної категорії, а в разі потреби воно може бути виражене лексично за допомогою займенників або синтаксичних засобів. В англійській економічній термінології в атрибутивних словосполученнях компоненти означальної групи можуть бути пов'язані: 1) прийменником *of*: *cost of service basis* — *змінні витрати як основа розрахунків тарифів*; *out-of-town bill* — *вексель, випущений в іншому місті*; 2) сполучником *and*: *boom-and-bust stock market* — *біржовий бум з наступною депресією*; *plant-and-equipment budget* — *кошторис капітального майна*. Словотворчі можливості двочленних економічних термінів представлені найбільш продуктивною моделлю: прикметник (іноді дієприкметник) + іменник: укр. *паперовий сертифікат* — англ. *paper certificate*; укр. *оподатковуваний прибуток* — англ. *taxable profit*. Серед тричленних і більше економічних термінів-словосполучень переважають атрибутивно-субстантивні, до складу яких входять прийменникові. Наприклад, англ. *in full satisfaction of a debt* — укр. *при повній сатисфакції боргових зобов'язань*; англ. *in native currency* — укр. *у національній валюті*; англ. *at fluctuation prices* — укр. *за змінними цінами*. Необхідно зазначити: в українській мові атрибутивно-субстантивовані або власне субстантивовані терміни-словосполучення економічного спрямування можуть мати у своєму складі прийменник, який є сполучною ланкою у формулі:

прикметник (діеприкметник або іменник) + прийменник + іменник (наприклад: *асигнування за бюджетом, акредитив з платежем на виплат*), в англійській мові з притаганим їй аналітизмом питома вага вживаних прийменникових словосполучень значно підвищується, причому позиція прийменника у структурі таких терміносполук може бути різною (як у середині, так і на початку терміносполуки). В англійській мові вони бувають дво-членні, в українській мові їм може відповідати безприйменникова багатокомпонентна структура. Наприклад: англ. (бірж.) *at a discount* — укр. *нижче номінального курсу валюта (зі знижкою)*; англ. (марк.) *at-site value* — укр. *вартість електроенергії франкоелектростанції*; *ціна електроенергії на машинах електростанції*; англ. (бірж.) *at the money option* — укр. *опціон із нульовою «внутрішньою» вартістю*; англ. (банк.) *in escrow* — укр. *на збереженні третьої особи до виконання певної умови, що перебуває на умовному депонуванні*. В англійській мові водночас із багатокомпонентними терміносполуками для передавання певного (частіше вузькоспеціального) поняття існують еліпсовані їх варіанти, що містять лише стрижневі компоненти (прийменник — прийменник/прислівник). В українській мові в таких випадках при відтворенні повної семантики вузькоспеціального терміна це компенсується розгорнутим контекстом, що суперечить нормативності терміна. Наприклад: англ. (бірж.) *in and out* — укр. *швидко завершення спекулятивної операції з щоденною ліквідацією позиції* (первісне значення «всередині і поза чимось»). Описове словосполучення порушує таку вимогу до термінів, як стислість (а тому такі багатослівні терміни не мають дериваційного потенціалу).

Основоскладання — продуктивний спосіб творення англійських термінів економічної термінології. За способом об'єднання компонентів в одне складне слово ці терміни можна поділити на дві групи: 1) терміни, утворені на основі складання незалежних одна від одної основ: *датувати чек заднім числом* — *backdate*; *неплатник* — *deadbeat*; *фірма, уповноважена вести операції з продажу* — *dealership*; 2) терміни, утворені на основі інтерфіксного складання основ. Сполучні елементи *-i-* та *-s-* є словотворчими засобами цього способу термінотворення: *поденний робітник* — *daysman*; *спад виробництва* — *downswing*; *укладач документа* — *draftsman*; *недолік, переешкода (у механізмі конкуренції)* — *handicap*. Так само це продуктивний спосіб творення й українських економічних термінів. У цій терміносистемі продовжує зростати частка термінів-комполітів, утворених за допомо-

гою препозитивних компонентів іншомовного походження, таких як **жиро-** (*жиробанк, жиророзрахунки*); **євро-** (*єврооблігації, євровалюта, єврокредити*). Водночас зазнають термінологізації препозитивні компоненти української мови, особливо під час новоскладання. Серед них **само-** (*самокупність, самоінвестування, самоорганізація*); **взаємо-** (*взаємоплатежі, взаємозаборгованість*) (Козловська, Товстенко, 2009, с. 57). В економічній терміносистемі набувають поширення терміни-композиції, утворені внаслідок поєднання основ дієслова й залежного іменника та словотворчого суфікса. Вони є найменуваннями суб'єктів економічних відносин: *позикодавець, рекламодавець, лізингодавець*. Зберігає свою продуктивність творення економічних термінів-композицій від іменникових основ різного походження на позначення явищ і процесів економічної діяльності (*валютообмін, фондооборот*). В економічній термінології зростає кількість термінів-іменників, утворених словоскладанням (*юкстапозитів*). Родове поняття в них передає базовий економічний термін, а видове — спеціальний економічний термін або загальноживане слово, напр.: *банк-фактор, банк-кредитор, банк-орфейтор, банк-аваліст* та ін.

Шляхи формування сучасної української економічної термінології є достатньо традиційними. Як характерну тенденцію можна відзначити кількісне зростання термінів-інтернаціоналізмів, що покращує взаєморозуміння галузевих фахівців, знижує ймовірність комунікативних перешкод на шляху обміну інформацією та технологіями. Стандартизація термінологічних систем на національних та інтернаціональних рівнях необхідна й актуальна, оскільки спрямована на вибір термінологічної норми та її затвердження як обов'язкового варіанта (Товстенко, 2017, с. 115).

Внесок І. Франка в розвиток української економічної терміносистеми як складника наукової картини світу. Сучасна українська економічна термінологія — це продукт передусім історичного розвитку суспільства та його наукової думки. Це діяльність І. Верхратського, В. Левицького, П. Куліша, Г. Кониського, М. Драгоманова, М. Грушевського, І. Пулюя, І. Огієнка та ін. як активних творців наукової мови. Специфікою наукової мови є вживання спеціальної термінології, що вимагає особливої точності, наявності міркувань, обґрунтованих висновків. Особливої уваги заслуговує діяльність І. Франка та його науково-методологічна концепція щодо розвитку наукової мови й економічного терміна зокрема (Українська мова, 2004, с. 776).

Термінологія кожної мови, зазначав І. Франко, є національною, адже її компонент інтернаціонального характеру асимілюється відповідно до структури національної мови (Товстенко, 2013, с. 21). Об'єктивна обґрунтованість — єдиний закономірний критерій творення терміна і його запозичення з іншої мови. Вплив однієї мови на іншу, у розумінні І. Франка, — це не тільки зовнішній фактор, адже він пов'язаний із внутрішнім станом мови-рецептора, яка вибирає те, що відповідає її структурі й функціональному регулюванню національних і міжнародних елементів з орієнтацією на власне мовну основу (Товстенко, 2013, с. 22). Те, що мова вбирає, стає надбанням її іманентного розвитку, сприяє виробленню найскладніших понять суспільного буття нації. Термінологія кожної мови національна і за власними витворами, і за запозиченнями (останні асимілюються відповідно до структури національної мови). Розростання термінологічних систем — свідчення прогресу нації в плані науково-технічному й у плані інтелектуалізації її мови. Для Франка-науковця й популяризатора першим і основним критерієм терміна є його зручність, придатність у функціонуванні. До системи термінів І. Франко підходив як до результату діяння людської свідомості і з урахуванням того, що одні й ті самі явища індивід може трактувати по-різному, отже, неоднозначно класифікувати їх. Якщо говорити про репрезентацію соціальних явищ мовними знаками, то не завжди ті, хто творить чи вживає терміни, зацікавлені у відображенні їх справжньої сутності (Товстенко, 2013, с. 22—23). Мовознавство для вченого — це пізнання світу шляхом відкриття й осмислення мовленнєвої сфери. Погляди І. Франка на природу терміна викладені в збірнику його статей «В наймах у сусідів», куди увійшли праці, що друкувалися на сторінках польських та німецьких газет і журналів, а пізніше були перекладені автором українською мовою. І. Франко намагається кожне нововведене поняття зафіксувати відповідним терміном, дати своє розуміння функціонального призначення суспільно-політичного терміна. На сторінках його праць (ст. «Сила податкова Галичини» 1883, «Справоздання міністерства фінансів з доходів державних за рік 1882», «Фінансове положення Галичини» 1883, «Крайовий бюджет» 1889 тощо) трапляються іншомовні терміни, які він уживає паралельно з власне українськими, наприклад: *кредитор* — *віритель*, *асекурація* — *забезпечення, страхування*, *цло* — *мито*, *консумція* — *споживання*, *кавція* — *грошова застава*, *запорука*, *гарантія*. У збірнику «В наймах у сусідів» (1914) І. Франко використовує такі описові звороти: *переміна продуктів на капітал* — *суч. товаро-*

обіг, ціна коштів продукції і зворотні кошти, вкладені в його виробу в значенні *собівартість*. Паралельно застосовує й дублетні пари термінів словотворчого плану: *збут* — *відбут*, *визиск* — *визискуване*, *плата* — *платня*, *закуп* — *закупуване*. У працях Франка: 1) на позначення соціально-економічних явищ використано 26 термінів з суф. **-ан(є)** — суч. **-анн(я)**: *очиниоване*, *відшкочуване*, *арендоване*, *опадатковане*, *вивласнене*, *визискуване*, *банкротоване*, *вдержане*, *змонополізоване* тощо; 2) створення термінів на позначення опредмеченої дії шляхом регресивного творення (відсікання суфіксів від дієслів, що називають дію): *окуп*, *закуп*, *визиск*, *вивіз* тощо. Терміни цього типу мають дублетні відповідники серед термінів на **-ован(є)**, **-ен(є)** — суч. **-уванн(я)**: *визиск* — *визисковане*, *вивіз* — *вивезене*, *викуп* — *викуплене* тощо; 3) передавання певної якості соціально-економічного плану іменниками на **-ість**, утвореними від похідних основ прикметників, які використовують у ролі атрибутів словосполучень на позначення економічних понять: *продукційність*, *продуктивність*, *вартість*, *дохідність*, *власність*, *економічність* тощо; 4) утворення термінів від одного кореня на позначення різних соціально-економічних понять: *закуп землі* — *викуп землі*, *податок* — *оподатковане*, *посідає* — *посілість* тощо (Товстенко, 2013, с. 22). З економічних термінів І. Франко будував мікросистеми: *вартість* — *оціночна вартість*, *номінальна вартість*, *вартість ґрунтова*; *капітал* — *основний капітал*, *вклад капіталу*, *нагромадження капіталу*, *зайві капітали* тощо. Те, що написав І. Франко, не можна й досі обчислити, і, мабуть, не тільки ми, але й наші нащадки відкриватимуть нові астральні тіла в безмірі його літературної, мовознавчої і громадсько-політичної діяльності. Український титан збагатив ґрунтовними дослідженнями історію, політичну економію, філософію, мовознавство, етнографію, фольклористику, літературу. Теоретичні зауваження дослідника стали вагомим доробком у розвитку теорії терміна, зокрема щодо відповідності терміна суті означуваного ним поняття, доцільності чи недоцільності його емотивності (Товстенко, 2007).

Термінологія кожної мови є національною, а її компонент інтернаціонального характеру асимілюється в національній мові. Терміносистема сучасної української мови є потужною мовною базою, на основі якої формуються, функціонують усі сфери науково-професійної діяльності. Проте потрібно зважати на те, що ні одна мова, творячи терміни, не може обійтися власними ресурсами, а тому послуговується лексичними та словотворчими засобами високорозвинених літературних мов, поєднуючи в собі

національні та міжнародні елементи (Козловська, Товстенко, 2009, с. 18). Серед позамовних причин запозичання варто виділити такі, як культурний, економічний, політичний вплив одного народу на інший; контакт з різними мовами; підвищений інтерес до вивчення тієї або тієї мови; авторитарність мови; захоплення культурою чужої країни. До внутрішньомовних причин належить відсутність у рідній мові еквівалентного слова для нового предмета або поняття; тенденція до використання одного запозиченого слова замість описового звороту; прагнення підвищити і зберегти комунікативну чіткість лексичних одиниць; компактність, однозначність запозиченого терміна (Козловська, Товстенко, 2009, с. 18); словотвірна продуктивність запозиченого терміна. Цікаво проаналізувати запозичення з грецької та латинської (*криза, економія, економіка, монополія, акція, дивіденд, дотація, оренда, пролонгація*), французької (*аванс, акциз*), італійської (*банк, валюта, нетто, брутто, банкрут*), англійської (*бізнес, лізинг, дилер, консалтинг, чек, траст, офшор*) та ін. мов, які є найбільшими за кількісним вивом.

Індивідуальний характер мають загальні назви, утворені від власних назв. Так, слово *монета* (англ. money, нім. Münze, франц. Monnaie) походить від назви римського храму Juno Moneta, тобто Юнони Провидиці, де відкарбовували перші металеві гроші (Маковський, 1980, с. 131). До лексем, утворених у такий спосіб, належить і слово *ломбард* (англ. Lombard) — від назви італійської області Ломбардія, де, починаючи з XIII ст., у банках почали створювати ломбарди (Маковський, 1980, с. 131). Серед одиниць економічної термінології трапляються антропоніми, утворені від імен особистостей (найчастіше негативно конотованих). Так, слово *бойкот* (англ. boycott) — мовчазний протест — виникло в 1880 р. у зв'язку з агітацією земельної ліги в Ірландії проти капітана Бойкота (Аристова, 1978, с. 78). А слово *тариф* (англ. tariff), що означає офіційно встановлений розмір оплати або оподаткування чогось, походить від імені арабського полководця Таріфа Бен Малика, який у VIII ст. першим розробив реєстр розмірів плати судновласників за перетин острова в Середземному морі (Коваль, 1985, с. 213).

Цікавою є історія виникнення терміна *банк*. Як відомо, гроші — величезна і грізна сила, яка може бути творчою й руйнівною. Вона здатна перевернути світ, породити дивовижні творіння й знищити їх у прах. Могутність великих грошей накладає величезну відповідальність на тих, хто володіє чи розпоряджається ними. Тисячолітня народна мудрість вчить: «Гроші й камінь кують».

«Коли гроші промовляють, то всі мусять вуста стулити» тощо. Але ж вона й застерігає: «Нащо злото й сребро, коли жити не добро», «За гроші не купити ні батька, ні матері, ні родини, ні батьківщини», «Срібло-золото тягне в болото», «Що з тих золотих кубків, як вони повні сліз». Сила грошей набула нової якості, багаторазово збільшилася з появою банків (Товстенко, 2013, с. 132). Завдяки своїй здатності зосереджувати і спрямовувати все більшу й більшу масу грошей банки рішуче стали найважливішими та впливовими суспільними інституціями, а з одіозного *мінйяла й лихваря* створили *банкіра*, підвищили до сильних світу цього, перетворили на некоронованих королів, перед якими схиляються голови в коронах. Поява нового слова є частиною пізнавального аспекту людської діяльності. Конкретної історичної дати виникнення банків немає. Елементи розвитку банківської справи можна знайти в історії древніх держав — Вавилону, Греції, Єгипту, Італії. У ті часи банківські операції полягали у придбанні, продажу, розміні монет, обліку зобов'язань до надходження термінів, приймання внесків, видавання позичок, іпотечних і ломбардних операцій. Розклад феодального ладу, розвиток міст, торгівлі й ремесел зумовили активізацію товарно-грошових операцій і сформували потребу в посередниках, що могли мінімізувати ризики операцій з грошима. Середньовічні мінйяльні контори стали попередниками банкірів. В економічній літературі поширена думка, що слово *банк* виникло у Венеції в XIV ст. і походить від італійського слова *банко* — стійка, лавка, за якою стояв торговець грошима. Існує інша думка, що слово *банк* пов'язане з кредитним інститутом, який був створений у Венеції в 1171 р. У той час Венеція підтримувала тісні зв'язки з німецькими містами. Італійці запозичили німецьке слово *банк*, що дослівно означало «маса», «купа», і назвали створений кредитний інститут «*Banca di Venezia*». Ця назва використовувалась для того, щоб підкреслити роль кредитного інституту як накопичувача грошей (Козловська, Товстенко, 2009, с. 11). Цікавим є також походження термінів *вексель* та *біржа*. Вексель є одним із найстаріших розрахункових засобів, поява якого була зумовлена необхідністю переказу грошей в інші міста, країни та оформлення відстрочення платежу під час торговельних операцій. Перші відомості про вексель пов'язані зі Стародавньою Грецією, у якій існували дуже міцні зв'язки між мінйялами різних міст. Нестача готівки, а також розуміння небезпеки тривалих подорожей спричинили до того, що купець отримував розписку від одного мінйяла в тому, що він одержить гроші в іншому місті в іншого, а потім за цією розпискою другий мінйяло зможе повернути собі

гроші в того, хто видав розписку. За своєю суттю така розписка була переказним векселем. Новий період у розвитку векселя — це період *індосаменту*, спрощеної форми та своєрідного способу передавання векселя. Аrenoю нового періоду була вже не Італія, а центр та північ Європи, насамперед Франція, а також Нідерланди, Німеччина та Великобританія (Товстенко, 2013, с. 7—8). Сьогодні банківський вексель дає змогу банкам акумулювати кошти, а векселетримачам — отримувати дохід. Він є засобом накопичення, виконуючи функцію строкового депозиту. Вислів «В Америці пчихнуть, а в Європі нежить» виник завдяки біржі «Уолл-Стріт». Що і як відбувається на цій біржі, часто має великі наслідки для бірж усього світу. Термін *біржа* походить від латинського «*Bursa*» і німецького «*Börse*», що означає гаманець. Виникнення біржі пов'язують з містом Брюгге в Нідерландах, де в XV ст. на площі біля будинку купця Ван дер Бурса збиралися купці з різних країн для обміну торговою інформацією, покупці іноземних векселів тощо. На фамільному гербі купця були зображені саме три грошові гаманці. Ці гаманці й дали біржі її назву.

Показниками засвоєння запозиченого терміна є фонетико-графічне передавання іншомовного слова засобами української мови; входження іншомовного слова до певного граматичного класу слів української мови й набуття у зв'язку з цим відповідних морфологічних і синтаксичних ознак; словотворча активність, яка полягає у здатності запозиченого терміна бути основою для творення нових слів тощо (Товстенко, 2021, с. 157). Поповнення термінологіки запозиченнями — це історично неминучий процес, необхідний, щоб на кожному етапі свого розвитку мова відповідала потребам суспільства у спілкуванні, у закріпленні результатів пізнання дійсності, розвитку і збагачення культури народу. Загалом, термінологічна лексика є одним з тих показників, який визначає рівень професійної освіти в державі. Вільне володіння термінологією відіграє важливу роль у формуванні мовно-професійної компетентності фахівців будь-якої галузі знань. Сучасний науковець повинен бути поліосвіченим творцем, обізнаним у гуманітарній, економічній, інформаційній галузях наукового знання, які відображають різні сегменти наукової картини світу. З одного боку, науковець користується мовним апаратом конкретної галузі наукового знання, який уже вироблено поколіннями дослідників. З іншого — індивідуальна мовна творчість науковця сприяє збагаченню цього апарату, допомагає уточнити, конкретизувати наукове поняття, доповнити його. Виробленню відповідного рівня мовної компетенції у професійно

орієнтованій науковій комунікації сприяють також сучасні словники економічних термінів як основне джерело фахової та мовної інформації. Їхня роль полягає в систематизації, нормалізації та стандартизації наявних терміносистем, а кодифікація термінів орієнтує мовців на правильне їхнє використання.

Активні процеси в сучасній українській економічній терміносистемі. Зміни, що відбуваються в мові, нерідко мають прояв динамічних процесів. Мовознавці назвали це явище «активні процеси» як найбільш чітку форму прояву мовних змін (Товстенко, 2021, вип. 35, с. 156). Активним процесом в українській економічній термінології є поява великої кількості запозичених термінів. Українська термінологія повинна формуватися з урахуванням трьох факторів: досвіду найпоширеніших мов розвинутих країн світу; позитивної практики за останні десятиліття термінологічної школи; досвіду українського термінотворення за останні сто років у різних регіонах України та за кордоном.

Активні процеси в сучасній українській економічній терміносистемі, тобто динамічні процеси різних мовних рівнів та різної якості, мають яскравий вияв у фонетиці, лексиці, морфології, синтаксисі. Принцип системної організації особливо показовий у тих випадках, коли один і той самий термін входить до складу різних термінологій (Козловська, Товстенко, 2009, с. 28), унаслідок чого виникає міжтермінологічна омонімія (напр.: *редукція* (лат. *reductio* — відсування назад, повернення до попереднього стану) — 1) хімічний термін — відновлення, процес, протилежний окисленню; 2) біологічний термін — зменшення, спрощення або зникнення органа, пов'язане з втратою його функцій під час еволюції організмів; 3) комерційний термін — зменшення біржового курсу цінних паперів або біржових цін; 4) мовознавчий термін — нечітка вимова або повна втрата звуків у певних позиціях; 5) філософський термін — методологічний прийом зведення яких-небудь даних, структури, об'єкта до простіших, вихідних засад). У кожній із зазначених галузевих термінологічних систем наведений термін може бути тільки однозначним.

Економічна наука оперує поняттями, яким властива контрастність, що знаходить специфічне вираження в антонімії (Товстенко, 2021, с. 160): *позитивне сальдо* — *негативне сальдо*, *абсолютна додаткова вартість* — *відносна додаткова вартість*, *плановий характер економічного розвитку* — *стихийний характер економічного розвитку*, *макрокредитування* — *мікрокредитування*, *готівковий* — *безготівковий* і т.п. Звернімо увагу на антонімію як на одну із суттєвих ознак системності економічної

термінології. Наприклад, антонімічні пари можна розподілити за трьома основними групами: лексичні (різнокореневі), словотвірні (граматичні, спільнокореневі) та антоніми, представлені аналітичними формами. В економічній терміносистемі функціонують лексичні антоніми, утворені на власне українському ґрунті, та інтернаціоналізми як готові одиниці, напр.: *надходження* — *видавки*, *прибутки* — *збитки*, *дохід* — *витрати*, *виробництво* — *споживання*, *попит* — *пропозиція*, *актив* — *пасив*. У словотвірному типі регулярними засобами вираження антонімічних відношень є основи і префікси. Наприклад, за допомогою міжнародних терміноелементів у ролі суфікса, серед яких **-ат**, **-ант**, **-бот**, **-солд**, утворено такі терміни: *жират* — *жирант*, *індосат* — *індосант*, *трасат* — *трансант*, *овербот* — *оверсолд*, а за допомогою міжнародних терміноелементів **анти-**, **де-**, **дис-**, **контр-**, **дез-**, **диз-**, **ре-** у ролі префікса: *інвестиція* — *антиінвестиція*, *доларизація* — *дедоларизація*, *кредитування* — *декредитування*, *лістинг* — *делістинг*, *баланс* — *дисбаланс*, *витрати* — *контрвитрати*, *інфляція* — *дезінфляція*, *девальвація* — *ревальвація* (Кравченко, 2006, с. 13). Деякі терміни-антоніми виражені словосполученнями, які за структурою можна поділити на: двокомпонентні (напр.: *низькодохідна операція* — *високодохідна операція*, *позитивне сальдо* — *негативне сальдо*, *витрати постійні* — *витрати змінні*); трикомпонентні (*абсолютна додаткова вартість* — *відносна додаткова вартість*); багатоконпонентні (*плановий характер економічного розвитку* — *стихийний характер економічного розвитку*, *грошова форма капіталу* — *товарна форма капіталу*).

У термінологічних системах роль синонімів значно менша. Терміни, які виражають певне поняття, здебільшого не характеризують його з різних боків, а є дублетними найменуваннями, що ввійшли в термінологічну систему внаслідок різного роду мовних контактів і різноспрямованих тенденцій її формування (Товстенко, 2021 с. 160). Так, терміни *прибуток*, *відсоток*, *рента* об'єднані родовим значенням «додаткова вартість». У термінології економічної науки можна спостерігати синонімічні відношення за оцінними компонентами, ступенем уживання, сполучуваністю та сферою використання. Варто звернути увагу на три основні види синонімів (Товстенко, 2021, с. 160): абсолютні (*жирант* — *індосант*, *жират* — *індосат*, *бартер* — *товарообмін*, *інновація* — *нововведення*); ідеографічні (*інвестиція* — *капіталовкладення*, *санкція* — *пеня*, *профіцит* — *прибуток* — *зиск* — *вигода*); стилістичні (*спекулянт* — *перекупник* — *гендляр* —

баршиник). За етимологічною ознакою синоніми економічної терміносистеми формують такі основні типи: один термін є власне українським, а другий — інтернаціональним або іншомовним: *зниження — дисконт, заборона — ембарго, випуск — емісія, угода — конвенція, відшкодування — репарація, порука — бюргшафт, зниження — гівап, винагорода — диспач, вивіз — експорт, ввіз — імпорт*; обидва терміни є запозиченнями з різних мов (*акцептант* (лат.) — *тросант* (нім.), *ревальвація* (лат.) — *ревалоризація* (фр.), *жиро* (італ.) — *індосамент* (нім.), *комісіонер* (фр.) — *фактор* (лат.) (Козловська, Товстенко, 2009, с. 29); терміни є національними утвореннями (*набувач — набувальник, зношеність — зношення — зношування*); еквівалентами іншомовних термінів є дво-, три-, чотирикомпонентні словосполучення (*рієлтор* (англ.) — торговець нерухомістю, *тратта* (італ.) — переказний вексель, *іпотека* (гр.) — позика під нерухомість); терміни-дублети з епонімами у своєму складі (*гайдаризм — руйнування попередньої економічної системи, крива Лаффера — зв'язок між оподаткуванням та надходженням до бюджету*). Наприклад, синонімічний ряд: *асигнація — банкнота, кредитка, кредитний білет; валюта — гроші, грошові знаки, асигнації, банкноти; договір — угода, домовленість, домовлення, домовна, пакт; (з працедавцем) контракт; легалізувати — дозволяти, знімати заборону, узаконювати; патентований — (винахід) зареєстрований, захищений патентом; (засіб) апробований, рекомендований, дозволений; цінний — вартісний, коштовний, дорогий; банкрутство — дефолт, розорення, ліквідація (підприємства), фінансова неспроможність; праця — діяльність (людини), робота, процес (трудоий), служба (за наймом)* (Товстенко, 2021, вип.35, с. 179).

К.Г. Городенська зазначає, що «освоєння новітніх запозичень відбувається непослідовно, воно не спрямоване на збереження національних мовних пріоритетів, нерідко деструктивно впливає на лексичні, словотвірні та морфологічні норми» (Городенська, 2014, с. 4). Зоряна Куньч зауважує, що «поширеними стають ситуації, коли науковці-практики вдаються до запозичання чужомовного терміна-варваризма, незважаючи на те, що відповідна терміносистема вже має усталену лексему для номінації цього поняття» (Куньч, 2018, с. 59): *сюрвей-рипорт — аварійний сертифікат, екаутант — фінансист-бухгалтер, консалтинг — консультивання, аутсорсинг — субпідряд тощо*. Дослідниця зауважує, що в нинішніх умовах учені мали б відповідальніше ставитися до вибору номінації в ролі терміна (Куньч, 2018, с. 60).

Вважаємо, що ненормативним є користування абсолютними калками й використання псевдотермінів англійською транслітерацією, пор.: cash flow (кеш-фло) — український нормативний варіант *грошові потоки*. Щоб виправити цю ситуацію, сучасні фахівці намагаються залучати одиниці питомого українського термінологічного фонду, знаходячи відповідники іншомовним термінам галузі: *квazігроші* — *регіональні гроші*, *сертифікат депозитний* — *ощадний*, *ремітент* — *перший векселедержатель*, *перевірка камеральна* — *попередня*, *індосамент* — *передавальний (передатний) напис*, *неустойка* — *забезпечення*, *недоїмка* — *недоплата*, *надбавка* — *надвишок*, *підвишка*, *дорогоцінне каміння* — *коштовне каміння* тощо (Товстенко, 2019, с. 9—10).

Аналіз використання паронімів в економічній терміносистемі засвідчує, що їхня звукова близькість призводить до помилкового слововживання та порушує однозначність як одну з основних ознак наукової мови, напр.: *ліцензія* — дозвіл на право торговельного обміну, використання чогось тощо; *ліценція* — зниження тарифного мита; *ліквідант* — кредитор, який пред'являє права чи вимоги до підприємства-боржника в разі його ліквідації; *ліквідат* — юридична особа-боржник, до якої пред'явлено фінансові вимоги в разі її ліквідації; *гонорант* — особа, яка гарантує оплату векселя, зробивши на ньому поручницький напис; *гонорат* — векселедавець, за оплату якого поручився гонорант; *індосант* — особа, яка робить передавальний напис на звороті чеків, векселів та інших цінних паперів; *індосат* — особа, якій передаються цінні папери за передавальним написом (Товстенко, 2021, вип.35, с. 180). Часто пароніми мають спільний корінь, а різняться лише суфіксом, префіксом чи закінченням. Незначна відмінність у вимові призводить до помилок, тому варто приділяти увагу вживанню малознайомих слів, додатково перевіряючи їхнє тлумачення: *компанія* — *кампанія*, *жират* — *жирант*, *ліцензія* — *ліценція*, *банко* — *банк*, *індосат* — *індосант*, *акцепт* — *акцент*, *гривня* — *гривна*, *економічний* — *економний*, *позичати* — *запозичати* (*компанія* — 1. Те саме, що товариство. 2. Торговельне або промислове товариство; *кампанія* — 1. Сукупність воєнних операцій у визначений період часу, що мають певну стратегічну мету. 2. Сукупність заходів для здійснення в певний період якогонебудь важливого громадсько-політичного або господарчого завдання; *жират* — особа, якій передаються цінні папери за передавальним написом, *жирант* — особа, яка робить передавальний напис на звороті чеків, векселів та інших цінних паперів і несе солідарну відповідальність за цими цінними паперами (Козлов-

ська, Товстенко, 2009, с. 29); *ліцензія* — дозвіл на право торговельного обміну, *ліценція* — зниження тарифного мита; *банко* — ціна або курс, за яким банк купує чи продає цінні папери, *банк* — кредитно-фінансова установа, яка зосереджує кошти й капіталовкладення, надає кредити, здійснює грошові розрахунки між підприємствами або приватними особами, регулює грошовий обіг в країні (Козловська, Товстенко, 2009, с. 11); *індосат* — те саме, що *жират*, *індосант* — те саме, що *жирант*; *акцент* — форма розрахунків, за якої платіжна вимога, виписана постачальником, сплачується банком тільки після згоди боржника. // Напис на векселі, що підтверджує згоду того, хто має сплатити вексель, *акцент* — 1. Мимовільне спотворення звуків якої-небудь мови людиною, для якої ця мова не є рідною. 2. перен. Особлива увага до чого-небудь; *гривня* — грошова одиниця України, *гривна* — металева прикраса на шию у вигляді обруча; *економічний* — прикметник до економіка, *економічний* — який бережливо, ощадливо витрачає що-небудь; *позичати* — брати щось у борг у когонебудь, *запозичати* — перех. переймаючи що-небудь, засвоювати, робити своїм надбанням. За лексичним значенням пароніми бувають синонімічні: *хиткий* — *хибкий*, *плоский* — *плаский*, *лунути* — *ринутити*; антонімічні: *прогрес* — *регрес*, *експорт* — *імпорт*, *еміграція* — *імміграція*, *густо* — *пусто*; семантично близькі: *церемонний* («манірний, проханий») — *церемоніальний* («урочистий, за певним розпорядком»), *кіш* («кошик») — *ківви* («черпак»), *кристал* — *кришталь*, *орендар* — *орандар*, *пергамен* («пергамент») — *пергамін* (ізоляційний матеріал); семантично різні: *орден* — *ордер*, *дипломат* — *дипломант*, *ефект* — *афект*.

Омоніми виникають унаслідок звукових змін у слові протягом розвитку мови; смислових змін у слові; випадкового збігу звучання слова рідної мови та запозиченого з іншої мови; збігу звучання форми різних слів. Наприклад, лексичні омоніми: *емісія* (випуск банкнотів, паперових грошей та цінних паперів) — *емісія* (випромінювання електронів, іонів твердими або рідкими тілами); *рахунок* (документ для виплати за послуги) — *рахунок* (лічба, числення); *акт* (документ у фінансово-економічних сферах) — *акт* (дія); *крона* (грошова одиниця) — *крона* (верхівка дерев); *лев* (грошова одиниця Болгарії) — *лев* (тварина); *акція* (цінний папір) — *акція* (дія, вчинена з якоюсь політичною, економічною метою тощо) (Товстенко, 2021, вип.35, с. 180); граматичні омоніми (омоформи): *три* (числівник) — *три* (наказовий спосіб дієслова II особи однини); фонетичні омоніми (омофони): *біль* (фізичний стан) — *білль* (законопроект); омографи, які збігаються за

написанням, але розрізняються за значенням та наголосом: *Франко́* (прізвище українського письменника) — *фра́нко* (у комерційних операціях умови постачання продукції, згідно з якими покупець звільняється від виплат на доставку вантажу); *та́ка* (грошова одиниця Бангладеш) — *така́* (займенник). Отже, омонімія — звуковий збіг різних за значенням слів або їх форм. «Термінологічна омонімія — це передусім проникнення термінів із однієї науково-технічної галузі в іншу» (Куцак, 1998, с. 74). Більшість дослідників говорить про міжгалузеву, або міжсистемну омонімію, зокрема О. Реформатський з цього приводу писав: «Той самий термін може входити до складу різних термінологій певної мови, і це є міжнауковою термінологічною омонімією» (Реформатський, 1978, с. 110). Якщо омонімічні терміни позначають поняття з різних терміносистем, то для того, щоб зрозуміти, до якої із галузей належить той чи той терміномонім, потрібен мінімальний контекст або словосполучення. Омонімії, як і будь-якого мовного явища, не можна уникнути зовсім. Л. Булаховський першим порушив питання щодо збереження омонімів у мові: «омоніми — такі ж законні діти мовного мистецтва, як і всі інші» (Булаховський, 1955, с. 48). Значно пізніше вчені, досліджуючи проблему подання омонімів у словниках, наголосили, що саме в омонімії й закладена одна з найважливіших відмінностей мови, що складалася стихійно протягом віків і тисячоліть, від «семантичних систем», створених людиною. Омонімія, «якщо й не є структурним елементом лексичної системи, то тісно пов'язана з розвитком мовної системи, є наслідком розвитку семантики окремих слів або етапом у їх розвитку» (Лисиченко, 1997, с. 61).

Аналізуючи економічну терміносистему, можна виділити в ній кілька основних груп (Товстенко, 2021, вип.35, с. 178—180): 1) економічні поняття й категорії (*авіста* — 1) вексель на пред'явника без вказівки на термін платежу; 2) напис на векселі або іншому цінному папері, що засвідчує можливість оплати в будь-який час за пред'явлення або після закінчення визначеного терміну з моменту пред'явлення; *авуари* — у широкому розумінні — будь-які активи, майно, за рахунок яких можуть бути зроблені платежі та погашення зобов'язань власником; у вузькому розумінні — грошові кошти, що знаходяться в банку, якими їхній власник може розпоряджатися; *ностро* — банківські кореспондентські рахунки, тобто рахунки певної кредитної установи в установах банків-кореспондентів, а також рахунки (у цінних паперах) депозитарної установи в інших депозитаріях); 2) учасники (суб'єкти) економічної діяльності (*доміциліант* — платник за ве-

кселем, який уповноважує *доміциліата* здійснити платіж за векселем у місці доміциляції — місцезнаходженні доміциліата; *інсайдер* — особа, яка має доступ до конфіденційної інформації про справи банку завдяки своєму службовому становищу, участі в капіталі банку, родинним зв'язкам і має можливість використовувати своє становище у власних інтересах; *ремітент* — перший векселедержатель переказного векселя; особа, на користь якої виданий переказний вексель; *жирант* — особа, яка передає вексель, виданий на її ім'я, іншій особі, про що робиться передатний запис на звороті векселя; *жират* — особа, на користь якої переводиться вексель відповідно до зробленого на ньому жирантом передатного напису); 3) назви процесів та операцій (*вальвація* — встановлення курсу (вартості) іноземної валюти до національної грошової одиниці; *інкасо* — банківська операція, яка полягає в тому, що постачальник довіряє установі банку стягнути належні з покупця кошти й зарахувати їх на його рахунок шляхом пред'явлення платіжних документів; *неттинг* — взаємна компенсація зобов'язань й активів, банківських сальдо між філіями банку або кількома банками; *кліринг* — отримання, звірення та поточне оновлення інформації, підготовка облікових документів, необхідних для виконання угод щодо цінних паперів, визначення взаємних зобов'язань, що передбачає взаємозалік, забезпечення та гарантування розрахунків за угодами щодо цінних паперів); 4) фінансові інституції (*біржа* — організаційно визначений оптовий ринок однорідних товарів, на якому укладають угоди купівлі-продажу великих партій масових товарів, що мають стійкі й чіткі якісні параметри, або здійснюють систематичні операції з купівлі-продажу цінних паперів, золота, валюти; *банк-гарант* — банк, що доручився й зобов'язався зробити платежі за свого клієнта; *холдингова компанія* — суб'єкт-господарювальник, який володіє контрольними пакетами акцій інших суб'єктів-господарювальників); 5) види, методи, форми ведення економічної справи (*депозитарна діяльність* — надання послуг щодо зберігання цінних паперів незалежно від форми їхнього випуску, відкриття та ведення рахунків у цінних паперах, обслуговування операцій на цих рахунках та обслуговування операцій емітента щодо випущених ним цінних паперів; *овердрафт* — форма короткострокового кредиту, надання якого здійснюється завдяки списуванню коштів за рахунком клієнта банку, у результаті чого утвориться дебетове сальдо; *постійне котирування* — метод визначення біржового курсу на цінні папери, що передбачає постійне зіставлення біржових замовлень на купівлю та продаж певного цінного

папера; *спільне інвестування* — діяльність, яка здійснюється в інтересах і за рахунок засновників та учасників інвестиційного фонду шляхом випуску інвестиційних сертифікатів та проведення комерційної діяльності із цінними паперами; *юш* — форма розрахункової угоди в ранній період діяльності бірж); 6) фінансова документація (*алонж* — прикріплений до векселя додатковий лист, на якому роблять передатні записи, якщо на зворотньому боці векселя вони не вміщуються; *реверс* — декларація, за якою власник загублених акцій підтверджує готовність узяти на себе збитки, завдані банку, у разі несанкціонованого використання цих документів, замість загублених цінних паперів видається дублікат; *ретратта* — зворотний переказний вексель; документ, за яким особа, що оплатила опротестований вексель, висуває вимогу про відшкодування суми векселя, відсотків, пені та витрат за протестом до особи, зобов'язаної за векселем); 8) засоби реалізації фінансових відношень (*девізи* — міжнародні платіжні кошти (перекази, чеки, акредитиви, виставлені на іноземні банки, платіжні вимоги, платіжні доручення й векселі), а також іноземні банківські білети й монети; *роялті* — платежі будь-якого виду, одержані як винагорода за користування або за надання права на користування будь-яким авторським правом; за придбання будь-якого патенту, зареєстрованого знака на товари й послуги торгової марки, права на інформацію щодо промислового, комерційного або наукового досвіду; *трансферт* — платежі або передавання майна, робіт чи послуг, замість яких платник безпосередньо не одержує товарів, робіт чи послуг; *дивіденд* — платіж, який здійснюється юридичною особою — емітентом корпоративних прав чи інвестиційних сертифікатів на користь власника таких корпоративних прав у зв'язку з розподілом частини прибутку такого емітента, розрахованого за правилами бухгалтерського обліку) (Товстенко, 2021, с. 160—161).

Метафоризація та метонімізація слів загальнонародної мови. Фразеологічні сполучення зі сфери економіки. Головним джерелом формування термінології була й залишається загальноновживана лексика як основа української літературної мови. На сучасному етапі термінологізація загальноновживаних одиниць є одним із продуктивних способів термінотворення. Наприклад, *інвестиційний портфель* — сукупність різних інвестиційних інструментів для досягнення конкретної мети вкладника. У науковій мові цікавими є терміни, що виникли шляхом метафоризації слів загальнонародної мови, однак ці метафори стерті, їх використовують не як засіб створення образності, а як джерело виник-

нення нових лексичних значень. Зоряна Куньч зазначає, що «термінологічна метафоризація — дуже поширене й звичне явище» (Куньч, 2018, с. 41). Аристотель уважав це явище мовною прикрасою і єдино можливим засобом кодування значень: «Уміння створювати гарні метафори — ознака доброго смаку й справжнє мистецтво». Аристотель виділяв чотири типи метафоричного перенесення: із роду на вид; з виду на рід; з виду на вид і перенесення за принципом пропорційної аналогії (Кравець, 2012, с. 36; Потебня, 1985, с. 124). Варто зазначити, що переважна більшість значень термінів утворена внаслідок двох процесів — метафоризації (*грошовий голод, біржова паніка, інфляційне очікування, невпевнений ринок, акції з обмеженим правом голосу, замкнута валюта, податкові сховища, парасолька цін*) та метонімізації (*вексельний портфель* — загальноживане слово портфель у цій сполуці замінює власне позначення кількості векселів, які лежать чи мали б лежати в портфелі; а також грошова одиниця, *раунд Кеннеді, закон Еджа, застереження Джейсона, угода купівлі-продажу* (як процес і як документ) (Товстенко, 2021, с. 162). Наприклад, *Паніка пошириться на інші країни — і світова економіка ризикує опинитись у глибокій депресії. Великий банк може стати справжнім «фінансовим супермаркетом» для своїх клієнтів, надаючи їм широкий спектр послуг* (Товстенко, 2013, с. 40). *Його лібералізація вигідна лише тим грошовим мішкам, які володіють потужними підприємствами та великими маєтками. Одними з перших для протидії ринковій стихії згуртувалися держпідприємства, утворивши КПП*. Утворення термінів шляхом метафоризації є одним з найбільш популярних в економічній системі, наприклад: *економіка у глибокій депресії* — зниження темпів розвитку економіки; *фінансові супермаркети* — структурний підрозділ, що надає широкий спектр фінансових послуг: страхових, ріелторських, поточних; *грошові мішки («дійні корови»)* — грошові кошти, які формують для інвестування в цінні папери, нерухомість, активи (Товстенко, 2021, вип. 35, с. 176); *ринкова стихія* — економічне явище, що відбувається без регуляційного впливу людей, суспільства; це явище неорганізоване, без керівництва. На думку італійського філософа Дж. Віко, мова метафоричних образів — первинний мовний код, а метафора — інструмент первинної когнітивної функції свідомості, що визначає так зване раціональне мислення й формує концептуальне уявлення. Отже, найефективнішим способом творення міфу є вживання метафори, водночас кожна метафора — «маленький міф» (Філософський енциклопедичний словник, 2002, с. 90). Метафора є

«основним способом створення нових концептів у мовній картині світу» (Лакофф, 2004, с. 92), оскільки метафоризація передбачає здійснення низки перетворень концептуальних структур, сформованих у результаті досвіду взаємодії людини з навколишнім середовищем. Наприклад, *На з'їзд зібрались акули бізнесу. Інфляція з'їла гроші вкладників. За кілька місяців фірма «отямилася» після удару й запрацювала, як раніше* (Товстенко, 2013, с. 39). *Ми повсякчас відстежуємо виникнення нових ринкових ніш і таких, що тільки мають виникнути. Гривню не випустять з валютного коридору. Гривня витримала психологічну атаку учасників ринку. НБУ при потребі готовий підтримати гривню своїми інтервенціями. Декому потрібно змінити ставлення до власного економічного здоров'я. Акула бізнесу — бізнесмен, який веде нечесну гру, не вибираючи засобів для досягнення мети; інфляція з'їла гроші — унаслідок зростання цін грошова маса знецінилася; лягти важким тягарем — принести із собою клопоти тощо; фірма отямилася після удару — повернутися до нормального функціонування після певних фінансових негараздів; ринкова ніша — вільна ділянка ринку товарів та послуг; валютний коридор — межі коливання валютного курсу національної грошової одиниці до твердих валют інших країн, що їх встановлює держава; гривня витримала атаку — гривня витримала конкуренцію з іншими грошовими валютами; підтримати гривню інтервенціями — втручання центрального банку країни у формування курсу національної валюти; економічне здоров'я — добробут держави (Козловська, Товстенко, 2009, с. 51). Про термінологізацію на основі метафоричних процесів писала Галина Наконечна в роботі «Термінологізація і детермінологізація: ступінь опрацювання й вектори розвитку» (Наконечна, 2018, с. 15). Дослідниця акцентує, що найпоширенішим видом утворення нових термінів шляхом зміни семантики загальноживаного слова є називання за схожістю ознак або за схожістю функцій.*

Можна визначити декілька основних груп метафоричного використання економічних термінів, хоча ця класифікація є досить умовною. Виділені групи пов'язані з різними діями, процесами, професійною спрямованістю (Товстенко, 2021, с. 162):

1) антропометричний напрям метафоризації: *Хоч як не дивно, а людина, яка по праву носила титул «батько гривні», не вітав свою «дитину» з днем народження;*

2) метафоризація економічного терміна, зумовлена поєднанням з лексикуою архітектури та будівництва: *Гривню не випустять із валютного коридору;*

3) військова лексика як джерело метафоризації: *НБУ при потребі готовий підтримати гривню своїми інтервенціями* (Товстенко, 2021, с. 162);

4) поєднання понять медицини та економіки під час метафоризації: *Наступним якісним стрибком у розвитку підприємств має стати грошова ін'єкція від інвестора*;

5) метафоризація економічної термінології у поєднанні з лексикою побуту: *Великий банк може стати справжнім фінансовим супермаркетом для своїх клієнтів, надаючи їм широкий спектр послуг* (Товстенко, 2021, с. 162).

Цікаво, що джерелом новоствореної метафори можуть бути різні лексеми, що позначають:

— назви будівель та їхніх частин («*податкові сховища*» — області з низьким оподаткуванням; «*ринкова ніша*» — сегменти ринку, виділені фірмою на основі аналізу інформації, які забезпечать їй прибутки);

— назви одягу та його елементів («*акційне манто*» — стан фірми, що є юридичною особою, але не здійснює комерційну діяльність; «*комірці сірі, білі, сині*» — позначення окремих категорій осіб найманої праці стосовно їхньої професійної приналежності);

— назви деталей туалету, прикрас («*парасолька цін*» — підтримування цін на певному рівні, який встановлено фірмою-лідером у якійсь галузі виробництва чи торгівлі. «Парасольку цін» підтримує більшість виробників певної галузі).

6) метафоризація економічної термінології в поєднанні зі спортивною лексикою: *Однак безальтернативність НБУ як основного гравця і твердість його курсової політики примусили ринок заспокоїтися*;

7) науково-технічна лексика як джерело метафоризації економічної термінології: *Двигуном емісії нових карток в Україні, як і раніше, залишається укладання договорів на зарплатне обслуговування з корпоративними клієнтами* (Товстенко, 2021, с. 162).

Оригінальні терміносполуки метафоричного походження виникають як результат поєднання понять, здавалося б, несумісних галузей науки, наприклад терміноодиниць економіки та ботаніки чи зоології: «*дерево*» *цілей і завдань* — структурна модель ухвалення рішень, яка є інструментом програмно-цільового управління; «*тиск на ведмедів*» — заходи, які офіційно запроваджують центральні банки для того, щоб мати вплив на спекулянтів на валютній біржі; «*дикі качки*» — люди в компанії, які на декілька років отримують свободу для впро-

вадження власних проєктів. Фірми часто використовують так звану програму «диких качок» для боротьби з бюрократичними тенденціями; «повітряний змій» — вид економічного злочину з використанням комп'ютерів.

Існують термінологічні сполуки, пов'язані навіть із життєдіяльністю людини: *грошовий голод* — нестача ресурсів грошей держави, зумовлена недостатністю валютних коштів; *біржова паніка* — різке погіршення кон'юнктури біржового ринку, зумовлене непередбаченими кризовими явищами в економіці, політиці, стихійним лихом; супроводжується різким падінням (зростанням) курсів різних валют, зниженням котирування цінних паперів, різкою зміною цін; *акції з обмеженим правом голосу* — акції з обмеженою (обумовленою) кількістю власників, які мають право брати участь у голосуванні на зборах акціонерів.

Зоряна Куньч наголошує, що «суттєвий вплив на формування терміносистем мають крилаті вислови загальнонародної мови — фразеологізми. Термінологічні системи залучають до свого арсеналу деякі фразеологізми в ролі наукових термінів, і таке явище термінознавці назвали фразеологізацією» (Куньч, 2018, с. 44), наприклад *зняття вершків* — використання високих цін на початковій стадії запуску нового продукту та поступове зниження їх під час проникнення цього продукту на ринок. Насправді фразеологічні сполучення зі сфери економіки часто використовують у науковій мові (Товстенко, 2021, вип. 35. с. 177). Фразеологічні одиниці є оптимальним засобом впливу, послуговуючись яким, адресант кодує певну інформацію не лише з метою донесення її до читача (адресата), а й з метою актуалізації його уваги. Наприклад, *у кишені вітер гуляє, не по кишені (кому), нагріти руки, ні гроша за душею немає, на вагу золота, ціни немає, ловити золоту рибку, дорогою ціною, за всяку ціну, у кишені ані дзенькне, у ціні, золотий телець, сипати грішми, гребти гроші лопатою, золотий дощ, золота лихоманка, з грошика та з кошика, влетіти в (добр)у копійчину, купило притупило, за зламаний гріш, гріш ціна (у базарний день), ціни кусаються, платити такою самою монетою, влізати в борг, копійка ціна (чому), ціна — ламаний гріш* (Товстенко, 2013, с. 29). Виразальні особливості фразеологізмів спираються на високий ступінь узагальненості значення, на експресивно-емоційну наповненість, наявність стилістичного забарвлення та образність, що також зумовлює широкі можливості їх використання в публіцистичному стилі. Наприклад: *Цілком легальний бізнес податківців оголошують підпільним, щоб залата-*

ти дірки в бюджеті. Загальновідомо, що лєвова частка вкладів на кодовані рахунки здійснюється у ВКВ (Товстенко, 2013, с. 36). За останніми даними, тридцять срібняків у всі часи були вільно-конвертованою валютою. А взагалі, як добре іноді буває плентатися у хвості економічного процесу. Якщо до вас прийшов банківський кодекс щастя — не викидайте його: впишіть зміни, переписіть декілька разів, відправте до Верховної Ради — і вам буде щастя (Товстенко, 2013, с. 36). Дірки в бюджеті — недоліки в бюджеті, лєвова частка — дуже багато або велика частина; тридцять срібняків — тридцять срібняків Іуди, тобто ціна зради; плентатися у хвості — 1) у кінці чогось, позаду всіх; 2) бути серед відсталих, останніх; банківський кодекс щастя (з радян.) походить від терміносполуки банківський кодекс — нормативно-правовий акт, мета якого — створити стабільні правові інструменти, необхідні для діяльності всіх учасників банківської системи України на підставі найбільш цінних положень чинного банківського законодавства й нових підходів діяльності банків в Україні (Козловська, Товстенко, 2009, с. 48).

Фразеологізми зі сфери економіки збагачують наукову мову (Козловська, Товстенко, 2009, с. 48), наприклад: *банківський рай* — 1) економічна зона, у якій податкове і валютне законодавство, що стосується банків, є ліберальним; 2) вигідні умови кредитування; *купівля «на шнурку»* — угода, яка може не відбутися за певних обставин; *невидима рука* — концепція, запроваджена А. Смітом в економічну теорію. Згідно з цією доктриною, кожна людина, прагнучи до власної вигоди, в умовах ринкової «економіки немовби керується «невидимою рукою», аби в кінцевому результаті мати вигоду для всіх; *мертвий капітал* — капітал, що інвестується в активи, що не бере участі у здійсненні різних видів господарської діяльності; *ламати ціну* — оцінювати що-небудь надто дорого, набагато вище його вартості; *жирний кіт* — 1) фінансові фірми, комерційні компанії, які отримують надприбутки за рахунок ризикових і здебільшого авантюрних операцій; 2) бізнесмени-нувориші й ділки, що одержують великі прибутки завдяки участі в сумнівних комерційних операціях; *золотий фіксинг* — щоденна фіксація ринкової ціни золота на основі співвідношення попиту та пропозиції на Лондонській золотій біржі; *слипий брокер* — брокер, який виступає від свого імені й не розкриває імен своїх клієнтів іншим учасникам операцій; цей порядок є загальноприйнятим, але на ринку термінових євродезитів не застосовується; *мертвий капітал* — 1) цінність, яка не дає доходу; 2) те, що не знаходить застосування, не дає користі;

фальшиве банкрутство — фірму або організацію навмисно доводять да дефолту для приватизації її майна через суд (Козловська, Товстенко, 2009, с. 48—49).

Метафори, фразеологізми часто використовують у творах української літератури. Наприклад: *«Сотні тонн риби, так потрібні країні, лежатимуть мертвим капіталом на березі»* («Подвиг творився так» І. Багмут). *«Олігархи, нардепи, підприємці, бізнесмени, кримінальні авторитети — ось він, золотий фонд суспільства, його неоціненний скарб»* («Записки українського самашедшого» Л. Костенко). *«...Так що ти краще не ходи даремно, а я сам віддам, коли забряжчить у калитці»* (Ю. Збанацький «Двадцять копійок»). *«Кривдно було слухати Валерикові, що Мурашкова велика вода пролететься золотим дощем насамперед на доколишніх степових магнатів»* (О. Гончар «Таврія»). *«Оце такий ударник? Це таким способом норму перевиконуєш? Очі замилюєш? Грїш ціна твоїм рекордам!»* (О. Гончар «Собор») (Товстенко, 2013, с. 18—19). А також прислів'я та приказки, наприклад у творах І. Карпенка-Карого: *«Розум за гроші не купиши»*, *«За копійку аж труситься»*, *«Срібло-злото тягне чоловіка у болото»*, *«Багачеві прибилъ, а біднякові загибель»*.

Слушною вважаємо думку Г. Наконечної, що першим кроком детермінологізації є вживання терміна в прямому значенні, але поза межами його термінологічного поля, наприклад у художньому тексті (Наконечна, 2018, с. 18). Дослідниця наголошує, що «відсутність термінологічного поля позначається на деяких ознаках терміна як одиниці терміносистеми, насамперед він набуває певної емоційності» (Наконечна, 2018, с. 18). Детермінологізовані терміноодиниці, зазначає Г. Наконечна, найчастіше побутують у художньому, публіцистичному, конфесійному, розмовному стилях (Наконечна, 2018, с. 31). Вважаємо, що економічні терміни використовують у художніх творах не лише для конкретизації образу, сюжетної лінії, а й з метою акцентувати увагу читача на певних предметах, явищах, діях. Так, наприклад, у п'єсі І. Карпенка-Карого «Хазяїн» економічні терміни використані з метою конкретизації характеристики героїв — Пузиря, Феногена, Маюфеса й характеристики суспільно-економічної ситуації того часу. Характерною ознакою використання терміна в літературі є бажання автора точно описати якусь ситуацію, подію (Товстенко, 2013, с. 174). Наприклад: *«Бачите, що тут майже кожний вексель виставлений на іншого акцептанта»* («Перехресні стежки» І. Франко). *«Пузир погоджується приховати в себе за винагороду двадцять тисяч овець злісного банкрута Михайлова»* («Хазя-

ін» І. Карпенко-Карий). *«Ядерну зброю віддали, державу розікрали, чекаємо інвестицій у свою економіку»* («Записки українського самашедшого» Л. Костенко). *«В тебе голова пуста, недарма на твоє місце Гітлер призначив генерала Ліста, хоч, правда, від цієї операції не підвищились його акції»* («Все вище і вище» В. Кучер). *«Не хочу я ні села, ні грошей і не поїду з вами ні за які гроші, смутно обізвалась Теодозя»* («Князь Яремія Вишневецький» І. Нечуй-Левицький). *«І розповідає зі сміхом, що колись хазяїна в такому кожусі не пустили в земський банк»* («Хазяїн» І. Карпенко-Карий). *«Такого капіталу кредитор не подарують. Найдуться завзяті, будуть судиться, а як діло дійде до суда — тоді погана справа!»* («Хазяїн» І. Карпенко-Карий). *«Пузир думає про себе, що він постарів, став похлихий. Прийняв від Петьки Михайлова дванадцять тисяч овець, восени двадцять тисяч карбованців чистого прибутку одержить, а тривожно»* («Хазяїн» І. Карпенко-Карий). *«Та візьміть, куме, векселя, навіщо вам ця плутанина»* («Сто тисяч» І. Карпенко-Карий). *«А там біржа, золото, червінці, банкнота, стерлінги, доляри, це однаково і по-російському, і по-українському»* («Дещо з українознавства» Остап Вишня) (Товстенко, 2013, с. 18—19). *«Багато можуть гроші, та не все: Дають свободу, відбирають спокій»* («Мозаїка життя» Віталій Іващенко) *«Один єсть Турнус ворог мінус, Сам, ерго, дебет воювать»* («Енеїда» І. Котляревський). *«...ішов за баришами наосліп, штурмом кришив направо і наліво, плював на все і знать не хотів людського поговору»* («Хазяїн» І. Карпенко-Карий). *«Багатство або смерть!»* («Хазяїн» І. Карпенко-Карий).

У всіх стилях мови використовують стилістичну фігуру алюзію, що містить указівку, аналогію чи натяк на певний історичний, міфологічний, літературний, політичний або побутовий факт, закріплений у текстовій культурі або в розмовному мовленні. При формулюванні аналогії чи натяку, що утворює алюзію, часто використовують загальновідомий історичний вислів або якусь крилату фразу. Наприклад: *Гривня — неповторний стійкий курс* (утворено за аналогією до реклами жувальної гумки «Орбіт — стійкий неповторний смак»). *«Зелена миля» банку «Надра»: нею мають пройти клієнти Агропромбанку* (використано назву роману С. Кінга «Зелена миля»). *Участь — гроші — участь* (перероблений закон грошового обігу, виведений К. Марксом, «товар — гроші — товар»). *Гроші, відмиті у «Експрес-Контракті», ніколи не пахнуть* (за основу взято вислів Веспасіана). *За останніми даними, тридцять срібняків у всі часи були вільноконвертованою валютою* (переробка біблійного сю-

жету про «тридцять срібняків Іуди», тобто ціна зради). *Бюджет по осені планують* (переробка прислів'я). *Знов за землю — гроші* (назва статті у ж-лі «Фінансовий контроль» за аналогією до прислів'я «Знов за рибу гроші»). *Тіні забутого бренду* (рубрика на каналі «1+1» за аналогією до твору «Тіні забутих предків» М. Коцюбинського). Згадаємо про Еліс Бредлі Шелдон (Джеймс Тіптрі-молодший), що дебютувала в науково-фантастичній літературі, написавши оповідання «Народження комівояжера» (1968), у назві якого відчутна алюзія на п'єсу американського драматурга Артура Міллера «Смерть комівояжера» (1949).

Професіоналізми та жаргони в науковій мові. Бізнес-сленг як елемент субкультури. У науковій мові часто використовують професіоналізми та жаргони. Професіоналізм (від лат. *professio* (*professionis*) — це слово або вислів, притаманні мові певної професійної групи. Професіоналізмом називають емоційно забарвлені елементи, що є розмовними синонімами-еквівалентами до стилістично індивідуальної професійної номенклатури чи слів-термінів і часто виходять за межі літературної норми. Наприклад, *динамітчик* — енергійний торговець, що продає ненадійні цінні папери; *магазин* — дилерська компанія, яка проводить угоди з купівлі-продажу облігацій; *бовтанка* — 1) неперервні однотипні угоди купівлі або продажу цінностей, що проводять спекулянти, які істотно не впливають на кон'юнктуру ринку; 2) незаконна спроба брокера зібрати для себе додаткову суму комісійних шляхом прискореної купівлі-продажу цінних паперів за вказівками клієнтів (Товстенко, 2013, с. 46); *бігунець* — переказний вексель, тратта; *платіжка* — платіжне доручення; *бутерброд з маслом* — акції, що мають попит на ринку; *безоплатна їзда* — спекулятивні дії клієнта; *черпалка* — брокерська фірма; *метелик* — дилерська стратегія; *ділити диню* — розподіляти дивіденди; *жирний кіт* — фірма, яка дістає надвисокий прибуток; *зняття вершиків* — установа високої ціни на певний товар з метою швидко окупити виробничі й маркетингові затрати; *золоті наручники* — трудовий контракт, що прив'язує тих, хто управляє, до фірми; наприклад, схема участі в прибутках компанії, що зумовлює виплату значної винагороди тільки через декілька років роботи менеджера (Товстенко, 2013, с. 46). Жаргоном (франц. *jargon*, первісно — пташина мова, цвірінкання, незрозуміла мова, від галло-роман. *garrere* — базікати) називають один із різновидів соціальних діалектів, що відрізняється від загальноживаної мови використанням специфічної експресивної лексики

(Козловська, Товстенко, 2009, с. 34), синонімічної до слів загального вжитку, фразеології (*зелені* — нормативне долари; *бабки*, *капуста*, *бабло* — нормативне гроші; *кусок* — нормативне тисяча; *лимон* — нормативне мільйон, *бариста* — нормативне спекулянт). Бізнес-сленг, який характеризується експресивністю, настановами на «сучасність», «модність», містить чимало запозичень з інших мов, наприклад *гешефт* (нім. *Geschäft* — подарунок) — вдало проведена комерційна операція, торговельна угода, вигідна справа. Значною групою молодіжного сленгу є слова на позначення грошових одиниць (Товстенко, 2021, вип.35, с. 175). У кінці ХХ–на початку ХХІ століття в нашу мову активно проникали такі лексеми, як *бакси*, *грини*, *зелені*, *капуста* тощо. Сленгізми функціонують у розмовному та публіцистичному стилях: *50 «баксів» — за людську голову*, *«Бакси» змінили колір*, *Не словом, а ділом*, *Роксолана за 500 «баксів»*, *Коштує не більше 50—100 зелених на людину*, *Загалом у ході операції... вилучено... близько півтори тисячі доларів США, в обіг не потрапило майже 5 тисяч фальшивих зелених* (з газ.). На позначення грошей використовують і слово *бабки*, яке потрапило в молодіжний сленг з аргю: *По-різному «збивають бабки»*, *Затриманий, озброївшись обрізом 12-го калібру, спробував збити бабки з 36-річного односельця* (з газ.). Сленгізм *бабки* найчастіше вживають у словосполученнях із дієсловами *збити*, *зшибати*, у мові преси також використаний із дієсловами *болебити*, *доїти*: *Прийдеться «болебити» гроші тим самим способом* (Товстенко, 2021, вип. 35, с. 175). Вони продовжують «доїти» їх до завершення справи (з газ.). Професійним жаргонізмом є дієслово *крутити* та його деривати: *крутити* — пускати кошти в обіг для одержання прибутку; *прокручувати/прокрутити* — незаконно використовувати чий-небудь кошти як короткострокові позики, інвестиції тощо для одержання прибутку, затримуючи виплату клієнтам; *розкручувати/розкрутити* — надавати розмаху чому—небудь, стимулювати розвиток чого-, кого-небудь; *накручувати/накрутити* — збільшувати суму, ціну (за рахунок накладних витрат, зокрема в роздрібній торгівлі, посередницьких послугах, махінаціях). Дієслово *крутити* та його деривати часто використовують у мові преси — у заголовках і текстах статей: *На ринку потрібно крутитися*, *Незаконна «накрутка»*. *Що це? Хто накручує ціни?* (Товстенко, 2021, вип. 35, с. 175).

Специфічна, експресивна лексика відображена і в комп'ютерному жаргоні, який з'явився одночасно з появою електронно-обчислювальних машин у США. У зв'язку з розвитком

обчислювальної техніки в Україні також почала розвиватися специфічна мова, якою спілкуються комп'ютерники-професіонали. Одночасно з професійною мовою програмістів формується специфічний жаргон. Ці лексичні одиниці часто лаконічніші за питомі, тобто спрацьовує закон економії мовних засобів, коли трьомачотирма специфічними словами можна передати чималий абзац літературно опрацьованого технічного тексту (Товстенко, 2013, с. 69). Специфічна лексика комп'ютерного жаргону часто ґрунтується на загальнонародній мові й відрізняється від неї експресивною метафоризацією загальноновживаних слів. Наприклад, *висіти (зависнути)* — бездіяльний стан програми або комп'ютера в результаті збою у виконанні програмного коду; *вікно* — прямокутна частина екрана дисплея, що використовується для відображення стану активної програми (Товстенко, 2013, с. 69); *дерево* — структура розташування директорій на сервері; *камінь* — процесор, виготовлений на кремнієвій основі); *кишеня* — кеш-буфер (cash buffer); *стерти* — знищити (файл, програму), *метр* — 1 мегабайт; *гектар* — 1 гігабайт та ін. Комп'ютерний жаргон виражає певні емоції, які в сухій та лаконічній реальній мережі відтворити майже неможливо. Основним джерелом формування комп'ютерного жаргону є англійська мова, за допомогою якої формується міжнародна термінологія.

Значення міжнародних термінів добре відоме в міжнародній науковій спільноті, що значно оптимізує наукове спілкування і прискорює розвиток української науки. Міжнародні терміни легко класифікуються й поєднуються між собою та з українськими терміноелементами. Наприклад, *геймер* — англійська основа game (гра) з додаванням іменникового суфікса -er, що означає людину, яка виконує певні дії (грає в комп'ютерні ігри — гравець) (Товстенко, 2013, с. 69); *відюха* — система Windows, суфікс -ух(а), -юх(а) залежно від ситуації надає експресії згрубілості, зневаги або іронії; *залогінитись* — зареєструватися в системі, до англійської основи log(-) in — вхід у систему — приєднано префікс початку чи завершення дії за- та дієслівний суфікс -и- тощо. Український комп'ютерний жаргон, похідний від комп'ютерних термінів і жаргонних слів англійської мови, характеризує велика варіативність форм (Товстенко, 2013, с. 69—71). Йому властива жартівливо-іронічна, негативна оцінка. Поширений спосіб творення комп'ютерного жаргону — це трансформація певного терміна. Метод трансформаційного аналізу використовують в україністиці з 60-х рр. для вивчення структури й семантики синтаксичних одиниць та їх складників, а також для створення трансляторів. Трансформаційний метод — різновид лінгвістич-

ного дослідження, що формулює правила перетворень (трансформацій) для різних синтаксичних одиниць (Українська мова, 2004, с. 639). У комп'ютерному жаргоні широко використовують усічені слова: *комп* (комп'ютер), *проги* (програма), *вінда* (програма Windows), *винт* (вінчестер), *мак* (комп'ютери марки Macintosh) тощо. Ще одне джерело формування комп'ютерного жаргону — універбація. Наприклад, материнська плата — *мать*, стратегічна гра — *стратегія*, рольова гра — *рольовик*, струмний принтер — *струмник* та ін. В українських жаргонізмах важливу роль відіграють звукові асоціації (клавіатура — *клава*, e-mail — *мило* та ін.). У появі таких слів наявний елемент гри, привабливий для молоді: *квакати* — грати в комп'ютерну гру «Quake», англійське дієслово *сгаск* (розколювати) перетворюється на *крекнути* (або в жартівливому вигляді *крякнути*), а *гаск* (розбивати) — *хакнути*, програми для зламування отримали жартівливу назву *крякалки* тощо. Зазвичай вимова слова відповідає або англійському прочитанню, або його українській транслітерації. Транслітерація завдяки своїй універсальності має велике практичне значення для міжнародних контактів, використовується як прийом перекладу маловідомої графічної системи на більш зрозумілу (Українська мова, 2004, с. 691). Деякі слова аналізованої лексичної системи запозичені з жаргонів інших професійних груп і термінологічних систем. Наприклад, *чайник* (недосвідчений програміст), *білка*, *білочка* (спонтанне перевантаження комп'ютера з невідомих причин); з медичної термінології: *аборт* — аварійне завершення програми, *вірус* — деструктивна програма, що проникає в систему без відома користувача, *реаніматор* — фахівець із «живлення» обчислювальної машини, що раптово відключилася, та ін. Елементи злочинського аргю іноді потрапляють до комп'ютерного жаргону. Наприклад, *макрушик* — програміст, що використовує мову програмування «макроасемблер», у злочинському аргю — мокрушник. Говорячи про функціонування аргю, Ю. Шерех (Шевельов) зазначав: «Таємне в своїй настанові, аргю, одначе, згодом шириться на міські низи взагалі. Окремі арготизми часто переймають робітники й школярі, і так вони продираються в мову тих, хто загалом говорить літературною мовою. Цьому сприяє забороненість, афективність арготизмів. Арготизми, втрачаючи свій злочинсько-таємничий характер і стаючи мовою міських низів (т.зв. сленг), виявляють велику живучість...» (Шерех, 1951, с. 52). Професійні жаргони не становлять чіткої системи, а терміни є систематизованими (кодіфікованими) назвами понять. Психологічною основою виникнення

жаргонізмів у певних групах носіїв мови є їх бажання бути до-тепними, прагнення вразити співрозмовників свіжістю та яскравістю висловлювання тощо. Жаргон має відкритий характер і по-буває серед порівняно широких, переважно молодіжних груп носіїв мови, об'єднаних спільністю інтересів (Українська мова, 2004, с. 167). Жаргонні слова не тільки мандрують із жаргону в жаргон, але досить часто проникають, як ми вже зазначали, і у звичайну розмовну мову. Характеризуючи мовне становище на-шого часу, Л. Ставицька зазначає: «Наприкінці ХХ століття став-ся справжній «жаргонний вибух» не тільки на шпальтах газет і журналів, а й у високій літературі» (Ставицька, 1999, с. 7). Комп'ютерні ігри спричинили появу нових слів, суміші англійсь-кого жаргону із специфічними назвами віртуальних світів. Пере-січному «думеру» чи «квاکеру» важко буде зрозуміти «едвенче-ра», якщо вони будуть будувати «свою» мовою (думер — гравець у гру-бойовик Doom — смерть, квакер — гравець у Quake — землетрус, едвенчер — гравець в Adventure — пригоди).

Для більшості жаргонних систем продуктивним є спосіб ме-тафоризації. Метафоричне перенесення значень слів загально-вживаної лексики в комп'ютерному жаргоні здійснюється за: а) подібністю форми; б) подібністю розташування; в) подібністю функції (Товстенко, 2013, с. 70). Нових значень у комп'ютерному жаргоні набуло багато українських дієслів та іменників. Напри-клад, *зависнути* (припинити відповідати на команди), *перекача-ти*, *злити* (переписати інформацію), *тачка* (комп'ютер), *дерево* (структура розташування директорій на сервері) та ін. Метонімія є менш продуктивним способом порівняно з метафоричним пе-ренесенням значень загальноновживаних слів. Наприклад, *камінь* (процесор, що виготовлено на основі кремнію), *огризок* (комп'ютер фірми Макінтош, символом якої є яблуко) тощо. Програмісти створили фразеологічні звороти, пов'язані з їхньою професією: *трипальцевий салют* («вихід трьома пальцями») — перезавантаження комп'ютера одночасним натисканням клавіш Ctrl-Alt-Del, *мама рідна* — основна (або материнська) плата ПК, *Вася Пупкін* — зазвичай так називають себе, коли не хочуть роз-голошувати свого імені в чатах, тощо. Мовець використовує у своєму мовленні жаргонні слова й вирази як засіб виразності, експресивності, тому що «вони наділені яскравим стилістичним забарвленням, а також контрастують з контекстом. Такі засоби використовують для створення іронії чи самоіронії, інколи прос-то як невибагливий жарт» (Земская и др., 1981, с. 45). Комп'ю-терний жаргон — це динамічна система, яка активно розвиваєть-

ся, що зумовлено надзвичайно швидким прогресом комп'ютерних технологій. Особливістю професійних жаргонізмів є відсутність системності в їх функціонуванні, лаконічна образність, здатність до проникнення в інші професійні лексичні системи, у побутове розмовне мовлення (Товстенко, 2013, с. 71).

Висновки і перспективи подальших досліджень

Отже, стандартизація термінологічних систем на національних та інтернаціональних рівнях необхідна й актуальна, оскільки спрямована на вибір термінологічної норми та її затвердження як обов'язкового варіанта. Кількісне зростання термінів-інтернаціоналізмів є характерною тенденцією, і це покращує взаєморозуміння галузевих фахівців, знижує ймовірність комунікативних перешкод на шляху обміну інформацією та технологіями. Українська термінологія повинна формуватися з урахуванням таких факторів: досвіду мов розвинутих країн світу, досвіду українського термінотворення за останні сто років у різних регіонах України та за кордоном (Товстенко, 2021 с. 162). Перспективою подальших досліджень є розроблення рекомендацій щодо вироблення стандартних термінів-еталонів, які гармонійно існуватимуть з термінами найбільш розвинутих країн світу.

Додаток № 1

АНАЛІЗ ТЕНДЕНЦІЙ ДО СТАНДАРТИЗАЦІЇ ТЕРМІНООДИНИЦЬ ЕКОНОМІЧНОЇ ГАЛУЗІ (НА МАТЕРІАЛІ 5 МОВ)

Укр.	Рос.	Нім.	Англ.	Франц.
Аваль	Аваль	der Aval	Aval	Aval
Ажіо лаж	Ажио лаж	das Agio	Agio, Premium	Surcate, agio
Брокер	Брокер	der Broker	Broker	Broker
Вальвація	Вальвація	Die Valvation	Valution	Valuation
Кредит рол-овер	Кредит рол-овер	Roll-over kredit	Roll-over credit	Credit rollover
Кредит станд-бай	Кредит станд-бай	Stand-by kredit	Stand-by credit	Credit standby
Менеджер	Менеджер	der Manager	Manager	Manager
Ретроцесія	Ретроцесия	die Retrozession	Retrocession	Retrocession
Стагфляція	Стагфляция	die Stagflation	Stagflation	Stagflation

(Козловська, Товстенко, 2009, с. 62)

СУФІКСАЛЬНИЙ СЛОВОТВІР (УКРАЇНЬСЬКА МОВА)

Тип	Значення	Приклади
-нн-	— опредметнена дія; — специфічний тривалий виробничий процес	Дисконтування, кредитування, фрахтування, оподаткування
-ува-	дія (запозичений термін + питомий суфікс)	Кредитувати, субсидіювати, авансувати
-ацій-(а)	опредметнена дія або її наслідок	Консервація, парцеляція, контракція
-ість	абстрактна лексика зі значенням узагальненої ознаки	Прибутковість, рентабельність, оборотність
-ар, -ик, -іст/-ист, -ант, -ат	назва особи	Орендар, монополник, економіст, жирант
-ств— (-цтв-)	назва виду діяльності (назва особи + суфікс)	Банкрутство, лихварство
-ізацій/-изацій	абстрактна дія, стан чи процес	Декапіталізація, ремонопілізація
-н-, -ов—	для прикметників	Іпотечний, дотаційний, біржовий, бізнесовий
-ся (постфікс)	взаємно-зворотне значення, тобто взаємні дії кількох суб'єктів, які одночасно є об'єктами цих дій	Інтегрувати-інтегруватися, скооперувати — скооперуватися

СУФІКСАЛЬНИЙ СЛОВОТВІР (АНГЛІЙСЬКА МОВА)

Тип	Значення	Приклади
-ing	торгові операції, розрахунки, платежі	Trading — продаж товарів, торгівля; Advertising — рекламування, рекламна справа
-er, -or, -ant	назва особи за виконуваною роботою (найменшу продуктивність виявляє суфікс -ant)	Subscriber — передплатник цінних паперів, consumer — споживач, bailor — депонент, annuitant — особа, якій виплачують страхову ренту

Тип	Значення	Приклади
-able	— властивості економічних реалій; — якісні характеристики економічних процесів	Payable — сплачуваний, negotiable-відчужуваний
-ion, -ment	— дія; — дія, стан, результат	Redemption — погашення, amalgamation — злиття банків; investment — капіталовкладення, advertisement — реклама
-y	економічні реалії	Currency — грошовий обіг, accountancy — бухгалтерія
-ive	для прикметників	Active — активний, пожвавлений; aggregative — збірний (показник)

(Товстенко, 2013, с. 129)

Додаток № 3

ПРЕФІКСАЛЬНИЙ СЛОВОТВІР (УКРАЇНСЬКА МОВА)

Тип	Значення	Приклади
де-, контр-	— зворотний процес; — протилежна, зворотна спрямованість	Кредитування-декредитування, агент — контрагент
ре-	повторність дії	Монополізація-ремонополізація, інвестування-реінвестування
суб-	підпорядкованість, вторинність	Оренда — суборенда, лізинг — сублізинг
макро-, мікро- (префіксоїди)	кількісний вияв ознаки	Макроекономіка, мікрокредитування
анти-	спрямованість проти чогонебудь	Антибартерний, антиринковий
пере-, над-	однотипність понять з погляду їхнього відношення до понять, виражених основами	Перерозподіл, надприбуток, надвартість, перевиробництво
про-, роз-, за-	для творення дієслів на позначення виконаної дії (доконаного виду)	Прокредитувати, розпаявати, законсервувати

ПРЕФІКСАЛЬНИЙ СЛОВОВІВІР (АНГЛІЙСЬКА МОВА)

Тип	Значення	Приклади
Under-	недостатність, недовершеність дії	Underestimate — недооцінка, underemployment — неповна зайнятість
un-	заперечення власливості чи якості	Unbalance — нерівновага, unacceptable — неприйнятний
re-	повторюваність дії	Rebate — повернення переплати, reappraisal — перерахунок
over-	надмірність	Overcharge — завищення ціни, overconsumption — надмірне споживання

(Товстенко, 2017, с. 124—125)

ЛІТЕРАТУРА

Аристова В.М. Англо-русские языковые контакты. Ленінград: Изд-во Ленингр. ун-та, 1978. 151 с.

Булаховський Л.А. Нариси з загального мовознавства. Київ: Рад. школа, 1955. 248 с.

Городенська К. Українське слово у вимірах сьогодення. Ін-т укр. мови НАН України. Київ: КММ, 2014. 124 с.

Земская Е.А., Китайгородская М.В., Ширяев Е.Н. Русская разговорная речь. Общие вопросы. Словообразование. Синтаксис. Москва: Наука, 1981. 276 с.

Коваль А.П. Пригоди слова: Науково-популярне видання. Київ: Рад. школа, 1985. 215 с.

Козловська Л.С., Товстенко В.Р. Культура наукової мови: навч.метод. посіб. для самост. вивч. дисц. для студентів кредит.-екон. ф-ту. Київ: КНЕУ, 2009. 83с.

Кравець Л.В. Динаміка метафори в українській поезії ХХ ст. Київ: Академія, 2012. 416 с.

Кравченко Т.П. Словотвірний потенціал термінів-запозичень економіки АПК. *Вісник Запорізького національного університету. Філологічні науки.* 2012. №1. С. 276—281.

Кравченко Т.П. Формування терміносистеми економіки агропромислового комплексу: *автореф. дис.... канд. філол. наук:* 10.02.01. Київ, 2006. 20 с.

Куньч З. Питоме й запозичене в термінології: проблема балансу. Теорія терміна: конкретизація лексико-семантичних парадигм: монографія. / З.Й. Куньч, Г.В. Наконечна, О.Р. Микитюк, С.З. Булик-Верхола, Ю.В. Теглівець. Львів : Галицька Видавнича Спілка, 2018. С. 38—66.

Куцак Г. Міжгалузева термінологічна омонімія. *Українська термінологія і сучасність*: зб. наук. праць. НАН України, Ін-т укр. мови, Комітет наук. термінології; ред. кол.: Л.О. Симоненко (відп. ред.) та ін. Київ, 1998. С. 74—76.

Лакофф Дж., Джонсон М. Метафори, котрими ми живем. Москва: Едиториал УРСС, 2004. 256 с.

Лисиченко Л.А. Лексико-семантична система української мови. Харків: вид-во ХДПУ, 1997. 132 с.

Маковский М.М. Системность и асистемность в языке. Опыт исследования антиномий в лексике и семантике. Москва: Наука, 1980. 210 с.

Наконечна Г. Термінологізація і детермінологізація: ступінь опрацювання й вектори розвитку. Теорія терміна: конкретизація лексико-семантичних парадигм: *монографія*. / З.Й. Куньч, Г.В. Наконечна, О.Р. Микитюк, С. З. Булик-Верхола, Ю.В. Теглівець. Львів : Галицька Видавнича Спілка, 2018. С. 11—37.

Потебня О.О. Естетика і поетика слова. Київ: Мистецтво, 1985. 301 с.

Реформатский А.А. Термин как член лексической системы языка. Проблемы структурной лингвистики. Москва: Наука, 1978. С. 103—125.

Ставицька Л. «Блатна музика» української мови. *День*. 1999. № 48 (585).

Середницька А.Я. Відмінності між мовною і концептуальною картинами світу з погляду сучасного мовознавства. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Філологія. № 21. Том 1. 2016. С. 69—71.

Товстенко В.Р. Відкриття й осмислення мовленнєвої сфери — шлях до пізнання світу (наукові концепції І. Франка). *Лексикографічний бюлетень*. 2007. Вип. 15. С. 30—35.

Товстенко В.Р. Культура наукової мови: практикум для студентів-економістів. Київ: КНЕУ, 2013. 146 с.

Товстенко В.Р. Особливості використання економічних термінів у різних стилях мови. *Науковий часопис НПУ ім.М.П.Драгоманова*. Серія 8. Філологічні науки (мовознавство). Вип.5. 2013. С. 168—176.

Товстенко В.Р. Адаптація іншомовних економічних термінів у сучасній українській літературній мові. *Науковий часопис НПУ імені М.П.Драгоманова*. Серія № 8. Філологічні науки (мовознавство і літературознавство). Випуск 9: зб. наукових праць. Київ: Вид-во НПУ імені М.П.Драгоманова, 2017. С. 116—125.

Товстенко В.Р. Історія та шляхи формування української економічної терміносистеми. *Науковий часопис НПУ імені М.П.Драгоманова*. Серія 8. Філологічні науки (мовознавство і літературознавство). Вип. 12: зб. наукових праць. Київ: Вид-во НПУ імені М.П.Драгоманова, 2019. С. 7—16.

Товстенко В.Р. Динамічні процеси в сучасній українській економічній терміносистемі. *Нова філологія*. Збірник наукових праць. Запоріжжя: Видавничий дім «Гельветика», 2021. № 81. Том II. С. 155—163.

Товстенко В.Р. Мовний портрет сучасного економіста. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Дрогобич: Видавничий дім «Гельветика», 2021. Вип. 35. Том 5. С. 173—182.*

Українська мова. Енциклопедія. Редкол.: Русанівський В.М. (співголова), Тараненко О.О. (співголова), Заблук М.П. та ін. 2-ге вид., випр. і доп. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М.П. Бажана, 2004. 824 с.

Філософський енциклопедичний словник. В.І. Шинкарук (гол. редкол.) та ін. Київ: Інститут філософії імені Григорія Сковороди НАН України : Абрис, 2002. 742 с.

Шарата Н.Г., Кравченко Т.П. Термінологічна номінація понять аграрного сектора економіки. *Молодий вчений. №3(67) березень, 2019. с. 128—132.*

Шерех Ю. Нарис сучасної української літературної мови. Мюнхен: Вид-во «Молоде життя», 1951. 402 с.

Viktoriiia Tovstenko

MODERN UKRAINIAN SYSTEM OF ECONOMIC TERMINOLOGY AS A COMPONENT OF THE SCIENTIFIC WORLD PICTURE

One of the most urgent and difficult problems of Ukrainian linguistics — the formation of economic terminology on a national basis is studied, including but not limiting to such aspects as the types of lexical borrowing, analyzed the general features that define the essence of the term; the focus is on terms-standards. The general and specific features of the terminological nomination of economic concepts are clarified, which will contribute to the unification, standardization, and codification of this terminology; the problem of assimilation of foreign language elements is investigated. It is emphasized that the standardization of terminological systems at the national and international levels is necessary and relevant, as it is aimed at choosing a terminological standard and approving it as a mandatory option. The history of Ukrainian economic terminology since the Kievan Rus times is analyzed, specific features of terminological nomination of economic concepts are clarified, the problem of assimilation and transfer of foreign language elements is investigated, types of lexical interference are determined, common features defining the term as a lexical unit of special, limited function; the terms with full structural coincidence and the terms with partial replacement of components, decorated with word-forming means of the recipient language are analyzed; non-linguistic and intralinguistic reasons for borrowing are identified. It is emphasized that an important aspect of the terminological units classification in the economic field is their word-forming features.

Keywords: lexical interference, international term, scientific style, metaphorization, linguistic world picture, standardization, transliteration, transposition, transphonation, slang, business slang.